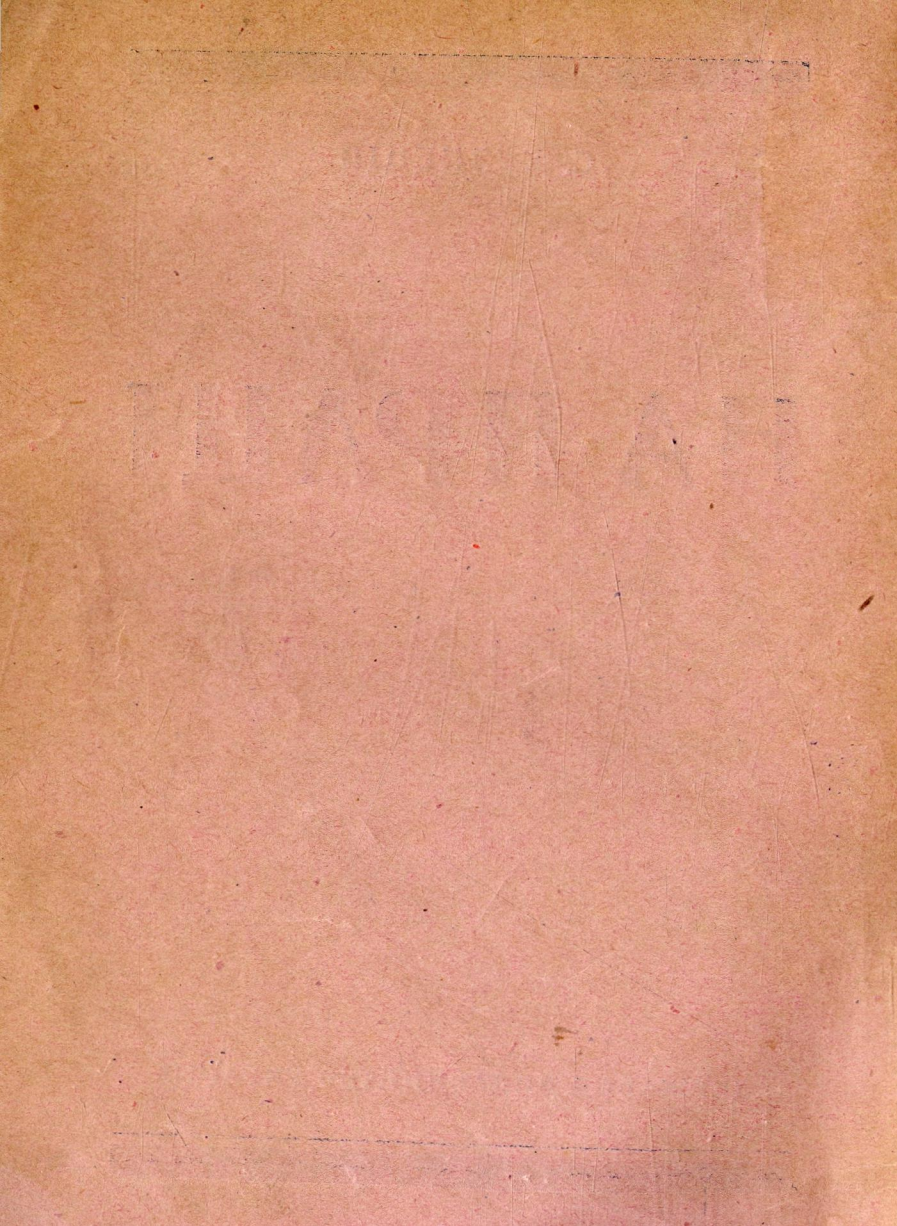

04

С. КУЗНЕЦІВ

НА ПРАЦІ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

06
Ю
С. КУЗНЕЦІВ

НА ПРАЦІ

7946
(M. W. 163)
(Добрий Голова Вол-
виконкому—скарб для
Радянської Республіки)

Оповідання з побуту
Радянського села

ПЕРЕКЛАД Н. КАПУСТЯНСЬКОГО ТА Ю. Т-КА

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ
1923

X620.612.191.8

Харьков, тип. Южбюро ВЦСПС,
— имени тов. П. Иванова —

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 3177

ПЕРЕДНЕ СЛОВО

Ця, написана переважно для селянства, приступною для нього мовою, книжечка про підвищення продукції сільського господарства, є одним із необхідних засобів у керуванні ним і підвищенні освіти. Це як-раз і потрібне для нашого відсталого, на превеликий жаль, господарства.

Нешодавно, в часопису «Правда», тов. Сосновський, що познайомився з селянським господарством в Італії, писав, що італійський селянин на невеличкому клатті землі вміє розводити таку кількість рослин сільсько-господарчої культури, що, споловини працюючи на землевласника, він усе-ж має в себе у потрібній мірі птахів, дрібний і великий скот, їсть частенько м'ясо і кожен день має змогу пляшку вина випити.

Після громадянської війни у нас продукційність сільсько-господарча знищилася, але земельна площа, що її зараз засівають, при вмілій обробці й праці, могла-би приносити у сто разів більше, ніж зараз. Це—без сумніву.

Нам потрібна література, в кількості яко мога більшої, для повного задоволення селянства в його попиті. І в цій літературі треба широко розвивати необхідні практичні вказівки.

У приступних до зрозуміння запитаннях і відповідях т. Кузнеціва безумовно намічено вірного шляху, що з нього наше, майже наполовину неписьменне, селянство багато може для себе взяти.

Г. Петрівський

У дворі волосного виконавчого комітету й у прилежному до нього сараї для пожежних приладь купками розмовляють селяне; одні з них слухають другі суперечаються.

З'являються виборні від селян цієї волости. Розмова скрізь тягнеться біля одного питання — кого вибрати у волвиконком і на голову його.

На колишнього голову волосного виконавчого комітету найдужче з усіх нападається один із виборних, вчитель по роду занять, що з купкою селян-делегатів представляє село Іванівку.

Вчитель скоромовкою виставляє ряд хиб у праці колишнього голови. Найперше він показує на найголовнішу, як йому здавалося, хибу:—голова волвиконкому—малоосвічена людина, дуже грубий і нечемний зо всіма, хто до нього звертається.

До групи підходить парубок, років 18, член коммолу цієї волости, й тихенько, як таємницю, розповідає про те, що комуністична ячейка, на засіданні якої він оце був, не буде пропонувати в голови нового волвиконкому старого голову, і що зараз у ячейці сидить товариш, що приїхав із повітового міста, кандидатуру якого вона й буде виставляти на волосному з'їзді.

Учасники цієї купки розмовляли довго, часто згадуючи слово «ячейка»; це останнє, здається, притягло

й увагу інших груп, що підійшли взнати в чому справа.

Багато з них діло так уявляли: коли ячейка висуває, значить, певне, пройде той новий, що прибув із повіту. Купка що далі то все зростає. Учитель, що до того часу нападав на старого голову волвиконкому, зразу міняє тон і говорить: «як таки? людина працювала, трудилась, і от ні сіло, ні впало, ячейка хоче провезти на вороних і видвинути кандидатом когось, зовсім у волості невідомого». «А приводу до того, щоб не обірати до волвиконкому старого голови,—тягне далі вчитель,—немає ні в кого з нас».

Коли в групі розмовців хтось зареготавсь: «Та ви-ж оце тільки зараз»,—каже один молодий селянин,—«стояли на тому, що старий голова нікуди не годиться; чи по-вашому краще хай буде поганий голова волвиконкому, якого можна полаяти, який не вміє обстояти потрібного діла, аніж людина, що не буде давати приводу до того, щоб її лаяли, а все те, що треба зробити, зуміє провести і здійснити? Ні, знаєте, киньте краще. Коли на вашу думку 10 хвилин тому назад старий голова волвиконкому не був ні до чого здатним, що, як бачите, визнано всіма й не викликає великих суперечок, то ячейка цілком вірно робить, і в данному разі ви повинні-б ячейку підтримати, поскільки вона своїм вирішенням іде назустріч недавно висловленому вами бажанню: не вибрати старого голови волвиконкому.

А в цім ячейка справедливо робить: старий голова волвиконкому не годиться,—суди потрібна людина, яка краще-б знала справу, не давала приводу до того, щоб її лаяли, а щоб сама знала, що таких от людей

як ви, що не мають одної сталої думки по тому чи другому питанню й належать до партії к.в.в.¹⁾), треба полати».

У розмову вмішується нова особа—депутат од села Дубівки, що підтримує вчителя. Він у своєму селі користується повагою, селянин він сімейний, з достатком і, зі слів односельців, на посаді церковного старости ще значно й збільшує свої достатки.

Так от ця поважна на своєму селі особа і встряє до розмови: «Дійсно, правильно кажуть вчитель. Приїхала якась людина, що її ми не знаємо, її радить ячейка. А що нам ячейка? Не ячейка буде вибирати, а ми. Тому хай хвалить, коли їй подобається не тутешня людина, а ми зможемо обійтися й старим головою, нічого їх міняти, однак користи мало,—сидить і хай собі сидить, з таким навіть краще. Коли він не знає, то й не вимагатиме, а вибери іншого досвідченого, то й не поспінеш за ним: то одно розпорядження, то друге,—тільки й знай, що виконуй. Кращого голови, ніж у нас є, нам і не треба».

Під цей час підходить до коммольця, що стояв у натовпі, другий коммольць і питає, про що тут іде мова.

— «Все говорять про голову волвиконкому, і от церковний староста, Трохим Свиридович, дуже вороже ставиться до вводу незнайомих людей у волвиконком і особливо на почесне місце голови».

— «Відкіля - ж він про це знає?» пита другий коммольць.—«Про це - ж ніхто не знає, про це говорили тільки на ячейці, товариш тільки сьогодні приїхав, на ячейці дуже жаліли, що так склалося: його прислали як-раз у день з'їзду й не дали людині зарані познайомитися з працею,—але цього поки ніхто не

¹⁾ «Куди вітер віє.»

розголошував, на засіданні були присутніми тільки члени ячейки, які ще там лишилися, і ми з тобою. Ти, значить, сказав?».

— «Ні, я не говорив»»—одповів перший коммолець, визнаючи в душі, що він, дійсно, дозволив собі нетактовність і зробив недобре.

Межи ними потім почалася суперечка: другий молодий товариш дорікав першому за те, що той не може держати язика за зубами. Під той час у двір увіходить голова волвиконкому, що також був на засіданні ячейки, і прохає товаришів делегатів зайти в помешкання волвиконкому, щоб розпочати працю з'їзду.

У першу чергу до помешкання пропускають делегатів, а потім усіх охочих, яко гостей. Скільки було місць — на них посідали, а кому не стало з населення росташувалися по-під стінами на лавах, біля дверей.

Голова волвиконкому оголошує засідання з'їзду відчиненим і пропонує обрати президію. Ячейка робить пропозицію обрати до президії таких от товаришів.

Титар мав щось проти, та з пересердя не міг нічого вимовити. Запропонований ячейкою список його не задовольняв, бо в ньому від їх села був виставлений не він, а один із незаможників,—а це його ображало.

Порядок денний з'їзду був складений так, щоб працю закінчити в один день. Сюди увіходив звіт про діяльність волвиконкому, доклад про трудове землеволодіння, про народню освіту та обрання волвиконкому. Цей порядок дня було затверджено, і збори приступили до заслухання першого його пункту. Старий голова волвиконкому в своєму докладі

ствердив думку про свою непрацездатність. Особливо це стало ясным опісля виступу представника ячейки.

Один із членів ячейки забрав слово по докладу голови волвиконкому, показав усім ряд хиб у його діяльності, наприклад, невміле керування роботою й инш... І коли цей товариш-комуніст звернув увагу з'їзду на ці хиби, межі делегатами й не-делегатами з'їзду почулося перешіптування: «О це так,—комуніст та комуніста чистить. Хоч ми й гадали, що в нього є хиби, та ми не знали, що їх у нього стільки, як навів оцей товариш оратор із ком'ячейки.

Після цього, звичайно, треба буде з ячеюкою погодитися, що він на голову волвиконкому непридатний».

Товариш, який виступав од ком'ячейки, в своїй промові зазначив, що зараз треба уважно поставитися до питання підбору волосних робітників. Порівнюючи, волвиконком і колишнє волосне управління, голову волвиконкому й колишнього волосного старшину, можна ясно помітити, що зараз ставлять далеко більші вимоги до голови волвиконкому, аніж колись до волосного старшини.

— «Ми знаємо,—насмішкувато говорив товариш,— у свій час для того, щоб бути старшиною, досить було мати велику бороду й цілком необов'язковим було мати розумну голову. Зараз же стан инший, тому в першу чергу треба мати розумну голову.

От чому, хоча питання про обрання голови стоїть у нас на повістці денній, і ми його будемо потім обговорювати, але я зарані, товариші члени з'їзду, звертаю вашу увагу на те, що нам треба задуматися над цим питанням. Обов'язки голови

волвиконкому зараз надзвичайно великі. Поперед усього ми вимагаємо від нього, щоб він добре познайомився з господарством волости, щоб знав господарчі особливості кожного села й господарство волости в цілому. А воно зараз, при переведенні нового адміністративно-територіального поділу, надзвичайно велике. Треба мати на увазі, що ця важлива державна праця, по скороченню кількості волосних одиниць, може тільки тоді не утруднювати селянства, при його звязуванні з волосним осередком, коли останній буде з'єднувати в собі не тільки адміністративні завдання, а й господарчі інтереси окружного району. Треба взяти на увагу те, що селянинові, щоб потрапити у волость, треба проїхати вдвоє, а то й утроє більше колишнього. Зараз на черзі справу поставити так, щоб поїздка селянина в адміністративних і всяких інших справах у волвиконком з'єднувалася ним із господарчими питаннями, які йому треба роз'язати одночасно при цій поїздки. Для цього справу треба буде поставити так, щоб волосний осередок обріс ще багатьома установами. При ньому ми повинні будемо мати школу підвищеного типу, лікарню й усі види агрономичної допомоги селянському населенню, починаючи з агрономичного показового участку й кінчаючи опорним прокатним і ветеринарним пунктами. Треба також, щоб тут виникло кредитове товариство, щоб воно обслуговувало більшу кількість населення, і щоб був організований базарний торг. Все це, звичайно, можна й треба зробити не голою постановою, а тільки упертою господарчою роботою. Поруч із переліченими вище установами, нам треба мати також цілий ряд підприємств, в яких особливо має потребу селянське господарство.

Не можна не зазначити також і того, що млини нашої волости повинні бути пристосованими до певного задоволення потреб селянства в помолі.

Що до утворення майстерень для ремонту селянського інвентаря (ми вже не говоримо про виготовлення його, бо воно неприступне при сучасних умовах),—то зазначені підприємства ми повинні мати обов'язково.

Все це вимагає від голови волвиконкому доброго знання господарства волости та її можливостей.

Усе це вимагає великої ініціативи й може бути досягнутим, як я вже говорив, тільки при повному знайомстві з господарством волости в цілому, а також і кожного населеного місця, що входить у неї. Тільки тоді можна знати, як волосне господарство в цілому та по окремим селам треба поліпшити.

Така справа, як народня освіта, занедбана за всі роки війни й революції, вимагає серйозного до себе відношення. Селянин краще житиме тільки тоді, коли він буде більше знати. Яко мога більше знати—це вимога, що її ми повинні ставити перед кожним селянином та його сім'єю. А ці знання можна здобути тільки в школі. І те, як працює школа, чи всім вона забезпечена, чи може вона працювати,—є для нас справою дуже важливою.

Людина, що стоїть на чолі волости, повинна це знати й прагнути до того, щоб школа стала місцем, до якого все селянство буде ставитися з повагою, де селянин у вільний і святочний час може розумно спочинути за читанням часописів і почути цікаві для сільського господаря новинки, де його діти одержать знання.

Ми, продовжував оратор комуніст, зараз кажемо так, як т. Ленін сказав: «сільське господарство є те, на що зараз повинні всі органи звернути увагу».

Ну, а коли подивитися на те, як зараз іде навчання в школі: як учитель веде уроки з нашими з'язаними з землею дітьми, чи розмовляє з ними про сільське господарство, як його відновити, як орати й обробляти землю, щоб одержати більший урожай? У наших школах та і в підручниках цього ще нема. А чому нема? Тому що ми, всі хто працює тут безпосереднє над землею, через наші місцеві органи влади, яким є волвиконком, такої вимоги повітові, губернії й центру не ставили.

А наше завдання таке: не ждати, доки центр поручить цю справу, а самим наводити центр на такі думки. Такий спосіб, чи метод, шкільної праці, як у нас, не може задовольняти. Нам-же потрібні знання для того, щоб ми могли їх використати на практиці в житті, а ті, від яких користи нікому ніякої нема,—не можна й знаннями називати.

Так, от ми повинні зробити так, щоб наші діти коли вчитимуться у школі, полюбили роботу, працю, особливо машиново-продукційну, щоб у школах вони взнали, що працюючи з лопатою, людина приносить собі користь, а працюючи з машиною, вона може принести далеко більшу користь як для себе, так і для всієї держави. Ми повинні з самого першого дня вступу дитини до школи й до дня її виходу з неї, говорити їй про це, виховувати її на цьому. А доки-що так не робимо ми, не тому що не хочемо, а тому, що ми, хто безпосередньо й близько стоїть до цієї справи, самі нею не цікавимося. А товариші, що повинні нас на це

наштовхувати, також до цього не додумуються. Та хіба тільки на одно це можна показати? По-за справою народньої освіти, у нас ще є цілий ряд справ і питань, які нам необхідно взнати, які ми зможемо роз'язати тільки тоді, коли робітники, що над ними працюють, будуть розуміти, що вони роблять і що їм треба робити».

На цьому товариш, що виступав од ячейки, закінчив свою промову. Треба сказати, що він роз'язав язиків селянам, які бачили хиби в діяльності волвиконкому, але не хотіли виступати, думаючи, що їх виступ візьмуть за погане відношення до радянської влади. Але виступ товариша-комуніста показав їм, що критика окремих хиб у діяльності радянських робітників не шкідлива, а навпаки—потрібна й дуже корисна.

Було зроблено чимало зауважень по суті діяльності волвиконкому. Після цих виступів стало ясно, що головою волвиконкому буде хтось інший, не попередній.

Довге обговорення діяльності волвиконкому і для всіх зрозуміла вага цих питань, що стояли на черзі дня, як ото закон про земельний устрій і народню освіту, за пізнім часом примусили з'їзд останні два доклади з повістки денної зняти. Для обговорення їх постановили скликати спеціальні збори сільських рад, разом з усіма громадянами, а потім ще додатково розглянути на волосному виконкомі з головами сільрад.

Вибори волвиконкому продовжувалися недовго. Пропозицію ком'ячейки про обрання нового товариша, що вона висуває и рекомендує за повітвиконкомом та повітпаркомом, яко доброго робітника, було прийнято. Що-ж до його хиб, а саме—незнайомости з місцевістю, то з'їзд обов'язав його в найкоротшому часі познайомитися

з господарством волости взагалі й кожного окремого села з'окрема.

Вибори не обійшлися без чудасій.

По виступі вчителя, що був проти змін у складі волвиконкому, попросив слова молодий селянин, той самий, що раніше в розмові перед відкриттям з'їзду, дорікав учителеві за зміну ним поглядів на голову волвиконкому, коли той довідався, що ячейкою видви-нутий новий кандидат. Він розповів про це з'їздові. Більшість делегатів після такого оповідання набула дуже веселого настрою, а де-хто тут-же нагородив його прозвищем «перекидька».

Виправдань і спростовань його з'їзд не прийняв до уваги.

Сперечався й був незадоволений також і титар. Його думка була, що не такий діловий голова волви-конкому, — це, мабуть, краще для волости, бо що менше він знає, то менше правитиме. Більшість зборів, особливо незаможня частина, їх висміяла. На відповідь йому з усіх кутків з'їзду показували на те, що нам потрібні добрі робітники, що постанови центральних органів треба проводити до життя, що вони підуть на користь трудовому селянству, а тому боятися переве-дення до життя розпоряджень центру не доводиться, бо, навпаки, треба боятися випадків їх непереведення.

Товариш, що виступав од ком'ячейки, роз'яснив волосному з'їздові, до кого треба прислухатися в цей мент, і як уважно треба всіх слухати.

«От хоч-би візьмемо останнього, хто промовляв, — титаря; коли ми його уважно вислухали, нам стало ясным, чого він хоче, а саме: він хоче знесилити радянські органи залишивши в них слабих, ні до чого

нездатних робітників. А що відціля виходить? Безси-
лість волвиконкому й невжиття ним своєчасних заходів
приводять до таких випадків, як, наприклад, пожежа,
що була серед літа в волосному селі, коли згоріло
20 хат з усім селянським скарбом, що довело до руїни
20 сімей. Винен у цьому тільки волвиконком. Бо, певне,
коли-б він з'ясовував своєчасно всім необхідність орга-
нізації доброї пожежної й обов'язав-би її заснувати,
коли-б були вжиті заходи до того, щоб біля кожної
хати був необхідний запас води, щоб гасити коли
пожежа,—то нещастя не трапилося-б.

Та що й казати,—нам нараз потрібні міцні, пра-
цездатні радянські установи, і робітники в них повинні
відповідати цій вимозі. Титар, що промовляв тут,
показав, оскільки не годиться зараз селянам вибрати
поганих робітників».

Далі ряд незаможників, що виступали, розвинули
ту-ж думку, і з'їзд прийняв пропозицію ячeyки про
затвердження за голову волвиконкому надісланого
з повіту тов. Марченка. На членів волвиконкому
обрано заступника голови волкомнезаму Чорного
і третім—Білошапку. На цьому голова оголосив з'їзд
зачиненим.

* * *

Новий голова волвиконкому попросив товаришів
членів волвиконкому, а також голов сільських рад,
залишитися й зайти до сумежної кімнати. Позна-
йомившись з головами сільських рад, що їх було у
волості сім, т. Марченко запитав у них:

— «Чи нема голосів проти того, щоб зараз-же
відчинити засідання волвиконкому для обговорення

ряда питань, в тому числі про біжучу працю? І додав, що другі питання організаційного характеру можна буде поставити тільки після ближшого ознайомлення з волостю.

По короткій нараді винесено постанову зобов'язати сільські ради приступити до збору грошового податку, а також до заготовки й підвозки палива для шкіл і лікарень у волості.

Відпустивши голів сільських рад, члени волвиконкому на де-який час ще залишилися. Тов. Марченко поставив питання про розподіл обов'язків межи товаришами. За т. Марченком, що він голова, лишилося загальне керування волостю й з'язок із повітами, догляд за секретаріатом і особливо за проходженням паперів, що одержується з повіту, за перепискою, що поступає з сел, та давати відповідь на зачеплені в них питання з таким розрахунком, щоб уся переписка волвиконкому не затримувалася. Товаришу Чорному доручена пожежна справа і догляд за комунальним господарством, народньою освітою та здравоохороною. Тов. Білошапка, заступник голови волвиконкому, керує земельною справою, доглядає за ветеринарним і агрономичним пунктом, за податковим апаратом, за приходом податків своєчасною випискою коштів із Повітфінвідділу й забезпеченням службовців.

У такий спосіб поділено обов'язки; тов. Марченко умовився з головою Іванівської сільської ради, що він приїде до них на село в наступну неділю, і щоб останній зібрав схід, на якому можна-б було поговорити про трудове володіння землею. Т. Марченко ставив це питання першим цілком свідомо, бо він знав, що

треба його першим роз'язати, тому що воно турбує селян і притягне їх на схід.

* * *

Прибувши до Іванівки, т. Марченко застав уже селян, що в більшій частині зарані сповіщено було їх про скорий приїзд голови волвиконкому. Голова сільради, товариш Пашенко, оголошує, що сьогоднішні збори є загальні для всіх громадян села Іванівки. Буде заслухано докладу голови волвиконкому в справі земельного закону, згідно з постановою, що винесено волосним з'їздом рад. З кутка хати почувся вигук: «Та добре, не волинь, хіба не однаково, хто постановив: обговорювати, так обговорювати!»

Тов. Пашенко швидко повернувся й каже: «Хто там так кричить? Так може говорити тільки людина, що нічим не цікавиться, а ми, всі селяне, не можемо не цікавитися. Особливо таким питанням, як закон про землю. Я гадаю, що ми пробачимо товаришеві таку нечемність, але прохаємо її не повторювати».

Слова тов. Пашенка зробили дуже гарне вражіння: на весь схід селянський чути було, як тихенько декілька селян угамовувало дядька, що спробував дотепом розважити збори; з його боку це було звичайним явищем, а через нього дуже часто не можна було діловито роз'язувати питання. На цей раз він почував, що йому це не пройде даром. Коли все заспокоїлося, тов. Марченко розпочав свого докладу. Найраніше він показав на те, що земельний закон кладе міцну підставу для користування землею селянам, що навіть слово про володіння землею викинуте з закону—що землею зараз ніхто не володіє, а тільки нею користується;

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 3172

а користується той, хто працює над нею. З виданням цього закону всі, хто хоч скільки-небудь сподівався на можливість повернення землі колишнім власникам, будуть переконані в протилежному, і надії їх зникнуть.

— «Після того, як радянські органи видали закон, нам треба його перевести в життя. Те, від чого страждало в останні роки селянське господарство, а саме — часті переділи землі, — законом знищено; переділи тепер будуть можливими тільки в установлені терміни, після трьохзмінного сівобороту. Але селяне мають повну можливість установити більшу кількість років на закріплення за ними землі, бо вони знають, що з'язане з трьохзмінним сівоборотом. Коли ми від трьохпільля перейдемо до чотирьохпільля, значить ми землю закріпимо цим не на 9, а на 12 років. Це дає вже перевагу селянському господарству, а зробити це залежить від самого селянства».

— «Разом із тим, товариші, в цьому-ж законі говориться, що ви маєте самі можливість установити ту форму землеволодіння, що для вас краща».

— «У свій час колись царська влада намагалася зберегти «общинний» порядок землеволодіння, а в 1909—1910 році мало не з насильствами переводила на отруби. Радянська влада вважає, що треба самому селянинові дати право встановити ту форму землеволодіння, яка йому для господарства найбільше придатна. Радянська влада хоче одного, — щоб сільське господарство розвивалося, а що йому для розвитку потрібне — ми знаємо, це добре знає той, хто веде це господарство, і йому треба самому надати права установити форму землеволодіння. Саме ці міркування були у радянської влади, коли вона видавала цей декрет».

— «І от, коли приміром узяти наше село, що володіє землею в окрузі не далі, як на півтори версти,— яку ми з вами тут повинні вибрати форму володіння землею? Ми говоримо, що повинна бути вибраною та форма землеволодіння, що краще забезпечує розвиток селянського господарства. Ми можемо сказати, що за сучасних умов у вашому селі цілком можна зберегти громадське землеволодіння. В ньому, правда, був трьохпільний примусовий сівозмін, при якому третина землі що-року гуляє і є велика черезполо-сиця, що дуже перешкоджає обробці».

— «Подумаймо, товариші! Коли ми з вами зробимо так: зразу покінчимо з трьохпільям, поставимо на роз'язання питання про потребу розподілити землю на чотири куски й перевести громадський многопільний сівозмін. Коли ми з вами так зробимо, і в нас буде по одній і найбільше по дві полоси в полі: чи поганий буде тоді громадський порядок землеволодіння?»

Із натовпу почулися голоси, що при такому порядкові, звичайно, громадське землеволодіння не було-б таке неприємне і невідгідне. Але разом із тим один голос зауважив:—а як-же бути з толокою, де-ж скотину пасти?

Тов. Марченко продовжував: «Напевне, коли ми встановимо правильний чотирьохпільний громадський сівозмін, ми будемо мати й паровий клин для того, щоб було куди вигнати скотину в літній час, і будемо мати й толоку».

«Так от нам треба буде, може не зараз, а другим разом, винести свою постанову про те, яка форма землеволодіння вас задовольнила-б».

Із натовпу чути знову голоси:

«А хуторське й отрубне господарство можна мати?»

«Я відповім і на це питання,— каже т. Марченко. — Коли ми будемо радити селянам організувати хуторські й отрубні господарства, ми скажемо так. От ми з вами сьогодні розмовляючи зазначали, що, коли вся наша земля в окружності тягнеться не більше, як на півтори десятини, і коли ми будемо мати ниви в кожного з одного, або не більше двох пругів, ми зуміємо тоді цю землю найкраще обробити. А що ми скажемо, коли от у другому селі земля лежить не менш, як на 5 верстов од місця проживання селян? Вам, яко сільським господарям, добре відомо, що ту землю, яка лежить ближче до села, обробляють і угноюють краще, бо недалеко возити гній, часу менше на це витрачається та й бур'ян прополоти можна,— вибрався вільний час у свято або в будні під-вечір,— вийшов на ниву й повиривав бур'янець. А скажіть, чи повезете ви гній на ниву, що лежить на п'ять-шість верстов од села? Чи підете ви виполоти бур'ян на те ж поле? Звичайно, ні!

Земля, що вам попалася в наділ, але лежить за п'ять-шість верстов од вашої хати, яку ви не обробляєте й не угноєте добре, що вона вам дасть? Вона буде вам повертати, може, насіння, а праця буде марно гинути. Ми говоримо про те, що не тільки всю землю треба використати, а й щоб кожний кусок обробленої землі давав стільки, аби була рація його оброблювати.

Ясно, що в тих випадках, коли маємо далеку землю, ми будемо радити товаришам селянам виселитися на цю землю, і, таким чином, наблизити її до своєї садиби. А, коли знайдуться люде, що побажають виселитися хутором, вони мають на це повне право, і ми їм порадимо це зробити.

Коли-б знайшовся охотник на отруб і побажав-би одержати землю, ми порадили-б і йому це. Та й ви, хоч і маєте землю під руками, можете по повному праву вийти всі на хутори й там розселитися. Та це тільки було-б не по-господарські, в цьому нема потреби.

Товариші, закон дає вам повне право встановити таку форму землеволодіння, що дійсно-б відповідала вашим потребам. Цими міркуваннями в першу чергу повинні керуватися й ви.

От ми з вами зараз зокрема обговорюємо питання про вашу сільську громаду, радимо вам увести громадський многопільний сівооборот, поділити землю, мати для кожної ниви не більше, як дві полоси. Коли-б у вашій громаді був другий стан, тоб-то далекоземілля, ми-б вам порадили друге, а все-ж вибирати дається право вам самим.

Ще питання, яке нам треба на сьогоднішніх зборах також обговорити—це про те, як ми будемо ділити землю. Раніше, ніж ми будемо говорити, яку форму землеволодіння ми встановимо, для кожного господаря повинно бути ясным, яку кількість землі він має, скільки на його долю припадає, а для цього нам треба встановити, що ми беремо за одиницю при розверстці всієї землі, що є в громаді в окремих господарів. Коли б ми з вами, маючи на увазі, що в селі є дві тисячі душ і $2\frac{1}{2}$ тисячі десятин землі, постановили розподілити землю межі окремими дворами відповідно до того, яку кількість вони зараз можуть обробити, то що у нас при цьому сталося-б? Я звертаю вашу увагу, товариші незаможники, на це питання. Коли ми зараз вирішили-б розподілити землю, виходячи з сили кожного двору зокрема, ми були-б

примушені незаможникові, що має мало живого й мертвого інвентаря, дати менше землі; а поскільки для селянина кількість землі є найголовнішим для добробуту його сім'ї, ми цим самим поставили-б незаможника в такий стан, що він із свого бідуювання ніколи не вибрався б. Значить, для нашої громади, що має землі десятину з чвертю на душу, не гаразд ділити землю по дворам, краще буде — по душам.

Але не можна замовчати те, що поділивши на душі землю, будемо мати й таке, що селянський заможний життєздатний двір, який може добре обробити землю й виконати всі державні повинності, маючи в сім'ї у себе тільки дві душі, — одержить $2\frac{1}{2}$ дес. землі.

Звичайно, товариші, при такому забезпеченні землею, двір, що має дві душі в сім'ї, не матиме змоги вести своє господарство, і ми цілком життєздатне господарство підірвемо. Значить, тут також оговорити треба, а саме: господарство, що по кількості членів сім'ї, при подушному наділі, не буде забезпечене землею настільки, щоб могло існувати, нам доведеться виділити в окрему категорію і, виходячи з місцевих умов, установити ту найменшу кількість десятин землі на двір, якої вистачить, щоб вести господарство; виділивши такі малосімейні господарства, землю, що лишається, розподілити межі ними по їдцям.

Не можна допускати випадків, щоб у вашій громаді була земля, непридатна до обробки тільки тому, що так про неї думають. Її запустили, розмило водою, — такої землі у вас багато, і її треба віддавати сильним господарствам, складаючи у волвиконкомі договір.

У законі сказано, що господарства, які зробили витрати на обезводнення, осушку, корчовку, можуть

одержати землю на більший термін. Нам треба, щоб усю землю, яку можна використати, було використано. І наведений мною приклад можна в окремих випадках пристосовувати».

Коли це т. Марченко сказав, присутні на сході зашуміли.

— «Як, по душам землю ділити? Всю землю по їдцям? Та що-ж тоді буде? Буде те, що той, хто не має ні плуга, ні коняки, одержить землю й не зуміє її обробити, а в тебе, хоч і є чим обробити, а землю візьмуть».

Коли трохи стихло, прибравши знову збори до рук, т. Марченко почав далі роз'яснювати незадоволенням, наскільки вони зроблять по правді чи не по правді, непогоджуючись із зазначеним порядком розподілу землі.

«Я чув, як зараз де-хто з учасників сходу показував на те, що при такому розподілі землі будуть випадки, що окремий селянський двір, особливо незаможницький, одержавши землю по числу душ, всю її обробити не зможе».

— «Товариші й громадяне, я звертаю вашу увагу на те, що Радянська влада вважає необхідним у першу чергу забезпечити інтереси біднішого селянства, що коли-б робити по вашому бажанню, коли-б земля була поділеною межі дворами, виходячи з забезпеченості їх живим і мертвим інвентарем, сталося-б те, що найбіднішій частині населення довелося-б бідувати протягом усіх років, на які ми думаємо закріпити землю за цими дворами».

— «У законі про трудове землекористання є такий розділ, що говорить: господарства слабі мають

право частину землі, яку вони не можуть обробити своїми силами, передати в аренду. Зараз держава бідна й не може допомогти незаможній частині селянського населення. Реквізиція й конфіскація чи відбірання майна окремих селян для підтримання незаможних господарств, що практикувалися раніше, зараз не повинні мати місця. Коли окреме незаможне господарство, що має велику кількість душ у сім'ї, одержить на кожную душу землю, і зможе в перші три роки обробити тільки половину її, йому треба буде дозволити другу половину здати в аренду і, таким чином, одержати прибуток і з другої половини землі, чим хоч трохи поліпшити стан свого господарства. У законі сказано, і цього буде досить, що окреме селянське господарство, по постанові вол. вик. комітету, має право здавати в аренду навіть на шість років не тільки частину, а й усю землю. Завданням Радянської влади є зробити бідне селянське господарство заможним,— цього можна досягти шляхом поступового розвитку господарства селянина й по мірі розвитку та оволодіння ним тією площею, що йому по праву належить. Тому всі, хто говорить і кричить проти цього, ідуть всупереч інтересам великої більшості з присутніх тут на сході товаришів. Я думаю, що вони повинні будуть погодитися, і гадаю, що присутні тут товариші незаможники в цьому підтримають як сільську раду, так і волосний виконавчий комітет».

Після ряду докорів і навіть лайки з боку окремих селян, що були незадоволені таким поворотом справи, було на голусовання поставлене питання: що прийняти за одиницю при наділі? Більшістю не менше,

як двох третин зборів, було ухвалено пропозицію т. Марченка: одиницею наділу встановлюється душа, за винятком тієї кількості землі при розподілі, що йде на задоволення господарств малосімейних, яких наділяється в окремому порядку. І ту й другу постанову направити на затвердження волосного й повітового виконавчих комітетів ухвалено.

Разом з тим було прийнято також і другу пропозицію т. Марченка: для зазначеного села найзручніша форма є громадська, з переходом до многопільного сівобороту в такий спосіб, щоб на кожному полі мати тільки по одній смужці. Обов'язок усієї громади—допомогти тим господарям, що одержать не таку придатну, як інші, землю, як побільшенням самої площі її, так і оплатою витрат на осушку й меліоративні роботи.

По цьому схід було зачинено.

Голова сільської ради, Пашенко, запрохав т. Марченка зайти до нього у хату поговорити з нагоди кількох питань, які зараз у нього виникли. Вони обидва попрямували до хати Пашенка.

Вражіння, зроблене головою волосного виконавчого комітету на сході, було дуже велике. Рідко коли доводилося селянам цього села чути ділові практичні розмови в справі, що над усе їх цікавила. У їхньому селі, як і в сумежних, переводилися різні кампанії, але на запитання, які над усе були важливими для селян, як, наприклад, земельні, з повіту товариші відповідей не давали. Цей схід був першим, на якому вони обговорили це питання и обговорили при цьому так, що всі свідомо брали участь, хоч згідні, хоч незгідні з докладчиком.

— «Новий голова куди розумніший від старого, — казав один селянин, звертаючися до свого

сусіди:—як промовляє, так просто в рота кладе. Таких би нам працівників побільше—от добре було-б. Хіба з ним можна рівняти тих мнял, що ми їх слухали до цього часу? Пригадай, як він одчитував Івана Савеловича, коли той почав говорити, що не можна одною нормою наділяти всіх селян,—так відчитав, що другий раз не покаже носа. Дійсно, розумна людина, нема що й говорити. Ходім!»

Усі розійшлися по хатах.

Два сусіди, йдучи додому, не переставали розмовляти про ту земельну політику, що, судячи по докладу т. Марченка, зараз цікавить Радянську владу.

— А от-же як не кажи, а все доводиться вертатися до справи: як-би нам почати так господарювати, щоб не терпіти тієї нужди, яку ми завше маємо в селянському господарстві. От ми сьогодні поговорили про те, що закріпили землю за селянами, і що нам краще буде працювати й жити. Але в це ще я не зовсім вірю. Підемо та зайдем зараз до Пашенка, голова волвиконкому з ним пішов. Поговоримо з ним про це питання, може ще де-що визнаємо від нього.

Обидва попрямували до хати Пашенка. Вони застали голів за розмовою про приход податків. До їхньої розмови встригає селянин, що тільки-що з'явився:—«Як-же воно так? Ви нас тільки-що навчали, як треба землю поділити, щоб нікого не скривдити, щоб дати змогу розвинутися біднішому господарству. А як-же тут будеш розвиватися, коли все-таки на хазяйстві не лишається зайвої копійки? Я розумію—розвиватися—це значить більше одержувати від свого господарства й більше загашати для дальнішого розвитку цього господарства. Скажемо, в минулому році

я намолотив сто пудів, а щоб у цьому році намоло-
тити 120; у минулому році я витратив на ремонт
плуга й кінську збрую 12 пудів, а щоб у цьому році
я міг витратити не 12, а 30 пуд., от у чому вся
заковика.

Так от ви навчіть нас, як ми повинні господа-
рувати, щоб кожний рік одержувати все що далі, то
більше прибутку від землі, що далі то більше поліпшу-
вати своє господарство. Оце питання нас цікавить
не менше, ніж питання про те, як буде розподілено
землю. Землю можна всяко розподіляти, але, діливши
її, треба мати на увазі, щоб із цього було пуття,
користь».

Вислухавши селянина, т. Марченко почав роз'-
яснювати, як треба вести селянське господарство,
щоб воно давало більший прибуток.

«Бачите, — почав т. Марченко, — ви порушуєте,
товариші, питання спеціальне, питання, на яке треба
одержати відповідь од агронома, а я в агрономії мало
тямлю, але все-ж про те, як треба вести сільське
господарство, щоб воно давало прибуток, забезпе-
чуючий дальніший розвиток, я де-що, товариші, можу
вам розповісти. Чому ми з вами говорили сьогодні
про землеустрій, розподіл землі й користування нею
в першу чергу? Та тому, що це є перше питання,
з якого нам треба розпочинати. Я, виступаючи на
сході, нарочито показав на те, що коли ви матимете
багато землі, то вона у вас буде в різних місцях, а при
трьохпіллі ви її не будете використовувати всю, а тільки
дві третини, а третина буде у вас що-року гуляти.

— Од цього, звичайно, великої користи не буде,
і господарство буде розвиватися дуже поволі. А от

коли ми зробимо так, як сьогодні говорили, подбаємо, щоб земля лежала близько до господарства кожного селянина, щоб із майбутнього року не третина її порожнювала, а тільки чвертина. У такий спосіб ми скоротимо кількість землі, що гуляє що-року, і тим самим підвищимо прибуток од землі. Коли зараз подивитися на селянське господарство, можна швидко переконатися, скільки важливих справ ми пропускаємо й не використовуємо.

— Ну, от, ви хоч-бы, люде життя й практики, ви більше на землі працюєте, ніж мені доводилося: коли у селянина найтяжча пора?—По весні. Як кажуть, у серпні й вересні і горобцеві добре; у серпні й вересні селянин живе за рахунок того, що він зараз одержує, але коли у нього приходить яровий посів, коли він висіє все, що у нього було приготованим на насіння, у нього починається з того часу надзвичайно тяжкий місяць до самого менту збору нового врожаю. Уся весна переходить у дуже важких роботах, що вимагають підтримання господарства й кожного зокрема робітника—члена сім'ї.

— Тут і свята весняні підійшли, є охота зробити витрати де-які, щоб підтримати того або іншого члена сім'ї, купивши йому обновку, а це як-раз припадає на час, найтяжчий у селянському господарстві, в хвилину малої забезпечености його грошима й матеріальними засобами. Так от поміркуймо,—що, коли-б середнє селянське господарство одержувало на протязі цього часу—квітня, травня й першої половини червня—80—90 золотих карбованців,—чи було-б цього досить?

— Звичайно,—в один голос відповідають селяне: та коли-б кожне селянське господарство на цей час

мало прибутку 80—90 карбованців, не лічучи доходу від самого головного, від полеводства, до нас і рукою не достали-б...

— Так от, давайте тепер подивимось, чи може дійсно селянське господарство на протязі цього часу мати прибутку на 80—90 карб. більше того, ніж воно одержує. Почнемо з самого простого й можливого. Майже кожен селянин має у себе в дворі десяток курей. Ви знаєте, що є прислів'я: «дороге яйце до великодня», але ми лишім у покої святки, а будемо говорити про весну. Ми знаємо, що під цей час яйця дуже дорогі, і в великому ходу. І от коли-б зробити так, щоб куриця знесла приблизно до перших чисел квітня 3—4 десятки яєць, і десяток курей зніс би 3—4 сотні крашанок. Маючи на 1 квітня по новому стилю 4 сотні яєць, селянин може їх продати не менше, як за 10 золотих карбованців.

— Коли-б селянин, що в данному разі зробити надзвичайно легко й просто, мав-би на 20 кв. сажень парник і викохав-би в ньому на перші числа травня дві сотні огірків, на той час кожна сотня коштує 15 карб.; за дві сотні—30 карб. він мав-би.

— Коли-б у цьому самому парнику, що цілком можливе, посадити ще три десятки капусти, вартість головки якої під час її дозрілості буде 50 коп., ми будемо мати ще 15 карб. Таким чином, коли селянин зверне увагу на ухор за курми, коли він з осені подбає про влаштування парника, про який я говорив, і своєчасно посадить овочі, то до половини червня він матиме прибутку до 55 карб., що складе під цей час великі гроші

— Цілком можливо й дуже легко для селянина почати з малого таку справу, як бджільництво.

Візьмемо небагато, хоч-би п'ять вуликів. Треба сказати, що догляд за бджолами не вимагає багато часу й не стає на перешкоді головній сільсько-господарчій праці. Ми, походивши за цими п'ятьма вуликами, скажемо в поганий рік, у половині червня можемо одержати з кожного, особливо з системи Дин блата рамкового,— 20 фунтів меду; значить од п'яти вуликів— $2\frac{1}{2}$ пуди. Коли лічити по старим цінам—25 коп. фунт, 10 карб. пуд, ми маємо 25 карб. Це цілком можливо без великих зусиль і без особливих матеріяльних витрат. При розумному відношенні до свого господарства, можна мати від таких побічних джерел, не звязаних із польовим господарством і без перешкоди останньому, суму прибутку до 80 карб.

— Так от, хай із вас які мають зараз по 80 цілкових, одержаних помимо прибутків од полеводства. Всі ви були-б цілком забезпечені засобами, щоб вести господарство в належний спосіб».

Селяне переглянулися межи собою, подивилися на Пащенко. Старший селянин, глибоко зітхнувши, й каже:

— Спасибі, т. Марченко, я гадаю, що ми мали-б усе, коли-б частіше вели розмови з людьми, що так просто й по-товариському, як ви, нам би розповідали й показали легкий спосіб одержати гроші біля свого-ж двору чи в дворі.

— Тільки от скажіть нам, т. Марченко, де-ж усі ті агрономи, що вчилися де-кілька років, на лавках штани витирали, щоб показати нам, селянам, як вести сільське господарство? Чому-ж вони нам не розповіли так просто, як ви оце, як можна й треба вести сільське господарство, щоб не померти з голоду, сидючи біля самого хліба? Добре, я не знаю за

сусіду, а сам я зроблю так, як ви радите. Та одно от, т. Марченко, про курей я не допойму,—як це так, щоб курка обов'язково знесла до 1 квітня стільки крашанок? Це-ж справа її, схоче—знесе, а ні, той ні.

Тов. Марченко непомітно посміхнувся й каже:

— «Та я дійсно забув сказати, як треба поводитися з куркою, щоб неслася вона тоді, як вам треба, а не коли їй хочеться.

— Хоч це й дрібниця, а все-ж дає прибуток у хазяйстві. Тому я поясню вам докладніше. Коли ви будете хоч би тільки з кінця грудня домішувати курям у годівлю, коли нема непридатного вам посіченого м'яса, потовчену кістку, і так будете годувати їх протягом місяців: грудня, січня, лютого, березня—ви цим примусите її нестися вже на початку квітня і так часто, що вона не то три десятки,—а п'ять кожна на перше квітня знесе».

На це селянин промовив: «коли-б мені хто инший сказав, що курку треба годувати товченою кісткою, щоб вона знесла півсотні яєць до великодня,—я-б не повірив, а коли ви так говорите,—я вірю й спробую. Коли це так, а ми не знали й нам не сказано про це, тим гірше для тих, хто мовчав.

— А тепер, т. Марченко, розкажіть нам ось про що: коли ви говорили про землеволодіння, то здавалося, що немов про хутора й отруба вам і говорити нема охоти; ви все більше звертали на громадське землеволодіння. Трудно зрозуміти все це: був час, коли все говорили про отруба й хутора, а потім—заговорили про чорний переділ: звалити всю землю разом й поділити її нарівно й обов'язково з трьох-піллям. Зараз уже чути нове: говорять про много-

пільний сівооборот, сівооборот громадянський. Яка-ж тут різниця, чому так думають зараз, чи вірно це?

— «Хоч це й довгенько буде, та я вже вам розповім. Був час, коли уряд радив виходити на отруба. Пояснювалося це дуже просто. Селянство все більше й більше було незадоволеним на нерівний розподіл землі. Селяне вбачали в дідичах і взагалі у власниках землі тих, що перешкоджають їхньому господарству розвиватися, їм самим мати потрібну площу землі, щоб не доводилося бідувати. Тому в селян завше була ворожнеча до тих, хто мав землю по-за громадою; особливо викликали незадоволення власники-поміщики. Невеликою повагою користувалися й селяне-куркулі, що скуповували землю. Так ставилися й до купецтва. Перед урядом, який хотів охоронити основи дворянства, забезпечити йому його привілеї й маєтки, стояло завдання: пом'якшити народній гнів, який що далі, то більше наростав, а для цього треба було показати, що зараз власниками землі є не тільки дідичі в кількості 25—30 тисяч душ, а й багацько самих селян. Тому уряд ужив таких заходів: збільшити кількість хазяїнів—земельних власників, загородити багатих поміщиків од селянських очей цими новими земельними власниками, що були забезпечені трьома, чотирма, п'ятьма десятинами, й чаще не краще жили, аніж невиділений селянин. Ми-б невірно сказали, що в цій мірі не було практично-господарчого значіння. Цього ховати не можна, але вона переслідувала виключно політичні завдання: закрити від очей безземельного селянства багатих дідичів, із їх землями на тисячі й мільйони десятин, і поставити перед широкими селянськими масами, яко приклад, їхніх-же

односельчан, що володіють на отрубах, яко власники, трьома-чотирма десятинами.

Так, цей час минув, земля зараз не є нічиєю власністю. Вона належить тим, хто бажає на ній працювати протягом часу, про який ми говорили на сході.

— Друга доба, про яку ви згадуєте з неменшим незадоволенням, це час масового чорного переділу. Він також був необхідний для свого часу. З боку селянських мас виявлявся гнів проти тих, хто мав багато землі. А от почалася революція, потім перехід влади Радам, коли землю було положено нічиєю і належною тільки тим, хто на ній сам працював. І наслідком ненависти до тих, хто мав багато, хто користувався привілеями, володів великою площею землі, експлуатував століттями селянську працю, з'явилася у селян тяга до урівняння землі. Селяне не учитували шкоди, що робили неорганізованим розбиранням землі, поділом її на всіх по маленькому клаптику. Але це була міра революційна, необхідна, направлена на знищення приватного землеволодіння. Ми це переживали й переживаємо ще зараз. Це мало недобрий вплив на господарство, та все-ж закріплювало політичні права селянського населення на землю.

Тепер я підхожу до третього пункту, що найбільше вас цікавить. Чому ми зараз говоримо про землеволодіння багатопільне й громадське. Я, може, вам цього на сході не сказав, але думаю, що ховатися нема чого. Ми нікого не хочемо обдурювати й думки, що в цьому питанні маємо, одверто перед усіма викладаємо.

Ми хочемо жити краще, хочемо жити багато, але прошу розуміти ці слова не так, що один повинен

жити в роскошах, а ті, що поруч живуть, бідувати. Я маю на увазі багатство громадське, державне. Як-же цього досягнути? Ясно, що зараз треба збагатіти не окремі особі, а цілій державі, селові й окремому селянинові, а це дає тільки побільшення наслідків праці кожного селянина зокрема, й кожного села в цілому.

Чи можна досягти цього, коли кожний із нас своєю конячкою й плужком чи ралом буде орати свій участок землі? Ясно, що ми так багато не зробимо. Звичайно, буває багацько заходів, щоб підняти врожай на селянських землях, і це що скоріш зробити, то краще. Але значне й помітне збільшення продуктивності сільсько-господарчої праці буде тільки тоді, коли на селянському полі, на току, на луках буде працювати машина, і при тому така машина, що обслуговує поля всієї селянської громади. Так от поміркуйте, коли можна це здійснити: тоді, коли селяне живуть самі, кожний окремо й далеко від другого, чужі один одному, орючи свої три-чотирі десятинки? Тут велика машина ні до чого. Інша справа, коли ми живемо громадою, разом володіємо землею,—тут можна вжити великої машини скрізь на сільських роботах. Подумайте самі, один поганенький трактор може обробити ниву багатьох селянських дворів, що володіють 6—7 десятинами кожний, потім сіялка, молотилка з паровим двигуном може обслужити дуже велике село, а там сортирувальні машини й т. д.,—все це корисне для господарства, вигідне для селянського населення й буде розвивати у нього бажання перейти не тільки до громадських форм землеволодіння, але й до громадського заорювання. Яка шкода від того, що де-кільки чоловік на кооперативних умовах куплять середньої

сили трактор, який за весну чи осінь обробить поле в 70—75 десятин, яка-ж їм потреба мати тоді межу поміж їхніми земельними участками? З огляду на те, скільки землі припаде на кожне господарство зокрема, обробивши поле трактором, можна поділити вже по вісу жито й солому. Таким способом, без ніякого примусу з боку Радянської влади, при дальнішому розвитку сільського господарства й машинової техніки, зазначені заходи самі собою доведуть до кооперації в сільському господарстві, спочатку межі окремими хазяїнами, а потім і в цілій громаді. Цим буде перетворено колективний початок у сільське господарство. Так почнеться трудова розумна громадська праця. От чому, товариші, треба дбати, щоб ні один день у нас не пропав задаром, щоб як-найскоріш у нас розпочалася робота машинами при господарюванні на селі. Це можливе тільки при громадському володінні землею, а не отрубному чи участковому. Не треба забувати, що коли в громаді зустрічало вороже відношення користування дрібною машиною (плугом, жаткою і инш.), а на отрубах, хуторах воно відіграло велику роль в сільському господарстві, то до великої машини ворожими будуть отрубщик або хуторянин уже, бо вона знищуватиме межі його землеволодіння, посягатиме ніби на його власність, наблизитиме до громадського володіння землею й машинової обробки її. От чому, товариші, ми цим не захоплюємося, а просто, здорово дивлючися на речі й на те, як буде розвиватися наше господарство,—повинні все сказане мною передбачати. Тому ми й радимо вам громадське землеволодіння».

Тов. Марченко скінчив і подивився на селян, сподіваючися ще яких, може, запитань.

— Ну, спасибі, т. Марченко, ми вас затримали у вас ще й тут справи й у волості. Ми підемо,—бувайте здорові.

Селяне пішли цілком задоволені, міркуючи, що з таким головою волвиконкому вони не загинуть.

— Добре було-б,—говорив один із них,—коли-б таких діячів та побільше.

* * *

Заглибившись у розгляд кучі паперів, в переписку з повітовим виконавчим комітетом, т. Марченко не помітив, як увійшов селянин з села Дубівки.

Він побачив його тільки тоді, як покинув читати папери.

— Чого-ж це ви увійшли, та й не кажете нічого? Адже так ви довго простояли-б. Прошу вибачити що не помітив вас. Сідайте.

— Е ні, не в тому діло, щоб сидіти,—нас там цілий гурт вас чекає. Чи сказати, щоб і вони увійшли?

— Гаразд, кличте і їх. А в чому ваша справа?

— Та мені,—каже дубівський селянин,—справа наша цілком ясна, а от моїй сім'ї наче не зовсім. Робити не хочуть, а й з дому не йдуть.

— От що! Розумію. Тоді покличте їх.

В кімнату увійшла жінка цього селянина, як опісля виявилось, Антона Петровича Єрмоленка, вже досить підстаркувата, за нею три молодші сини його, майже рівні літами, і далі четвертий син, старший. По його одежі видно, що він служив у Червоній Армії.

Усі посідали.

— Тепер розповідайте, в чому ваша справа.

Першим почав старший син Василь.

— Товаришу голова, цю справу ми вже не вперше докладаємо у волосному виконавчому комітеті, але й доїї її не вирішено. А справа наша полягає ось у чому. Батько наш, Антін Петрович, є страшенний п'яниця, і більшу частину хліба, що ми зібрали, він перегонив на самогон. Як-би він шкодив усій нашій сім'ї тільки оцим, це-б ще пів лиха, а то він, напившись п'яний, робить страшенний бешкет, а часом буває що й б'є і матір нашу стару і братів молодших. Оце ми й прийшли до вас. Як що ви не можете допомогти нам сами, то порадьте, куди нам треба звернутися в нашій справі. Ми вважаємо за обов'язок зберегти майно нашого хазяйства, в якому ми всі однаково працюємо, і яке витрачає за нас усіх один батько, і витрачає марно.

Три молодші брати теж загомоніли.

— Та як-би він тільки пив, то нам-би наплювати на нього, — пий, бо це вже не вперше, а то він, як нап'ється, починає битися. Б'є матір, і вона галасує, і нас б'є. Ми його бити не хочемо, бо як не як, а все-таки батько, але й добре відноситися до нього ми теж не можемо, тому й немає в нашій сім'ї ладу.

Жінка стоїть у куточку, і весь час ані пари з рота. Видимо вона не сподівається нічого доброго від того, що сини звернулися до волосного виконавчого комітету, і боїться, що, коли хлопці, скінчивши справу, повернуться додому, а їй однаково ніде буде дітись, і вона лишиться з ними, то всі ці неприємні її чоловікові балачки одіб'ються на її спині. Либонь, тільки через те вона й мовчить.

— От що, громадянине Ермоленко, — звернувся т. Марченко до батька, — ви, господар і отець у сім'ї, скажіть, що-ж ви робитимете з своєю сім'єю далі?

— Що робитиму? Зроблю, як усі роблять. Я господар і робитиму як хочу. Вони вам на мене набрежали, що я п'ю, ніби я їх добро пропиваю, — а спитай їх, — чи то вони працюють, чи то-ж вони хазяйство придбали? Нехай самі надбають, а тоді й порядкують своїм добром, як хочуть, а я порядкую тим, що я придбав, і порядкую, як я хочу. Як що я, заплативши всі державні податки, й проп'ю лишок, то це моє діло. А як-що Василь, у армії побувавши, багато розуму набрався, то нехай і хазяйнує на своєму хазяйстві, а від мене йде геть. Адже я його не силую зо мною жити, то нехай і він до мене не чіпляється. А отим шмаркачам ще нічого совати свого носа в хазяйство, нехай сперше повчаться, як того добра дбати.

Я скажу от що, — адже батько таки й працює і їх годує та поїть. А як що їм пагано жити зо мною, нехай ідуть геть. Оце й усе.

Вислухавши усіх, т. Марченко звернувся сперше до батька.

— От що, поважаний господарю, ви сказали, що придбали добро ви і тому ним і порядкуєте, і що діти можуть іти геть на всі чотирі сторони. Це тільки балачки. По закону це зовсім не так. Як що ви самі визнаєте, що п'єте, а напившись, робите бешкет і в сім'ї лад розбиваєте, то це визначає, що ви нікчемний господар. Разом з тим скажу, що ви даремно вважаєте себе за власника вашого майна, — воно належить усій вашій сім'ї, цеб-то не тільки вам, а й чотирьом синам вашим і вашій жінці, а вам особисто належить тільки шоста частка його, і, по закону Радянської Республіки, ви не маєте ніякого права гадати, що ви володієте хазяйством, а діти можуть іти геть без нічого.

Майте на увазі, я це кажу ще раз, що ви володієте тільки шостою часткою майна, і що, як-би зараз ваші жінка й діти схотіли вас виділити на окреме хазяйство, давши вам вашу частку, то так і було-б. Закон дає їм це право. Отже я й звертаюся до вас, як до батька. Як що ви й надалі хочете бути головою сім'ї і порядкувати усім хазяйством, то треба, щоб уся ваша сім'я вам довіряла, бо голова є повірений в порядкуванні майном других членів сім'ї. Це довір'я ви можете мати тільки тоді, коли ви на нього заслуговуєте. А коли ви є п'яниця й бешкетник, то звісно, ви цього довір'я не заслуговуєте, і вас треба виділити з сім'ї, як я вже казав, давши вам вашу частку майна. Зрозуміли?

Тепер я звертаюся до вас, Василю Антоновичу, і до вас, молодші брати, а також і до вас, бабусю. Як що ви хочете, щоб батька було виділено, то ми, згідно з вашим бажанням, зробимо спеціальну постанову і виділимо з хазяйства його частку, про яку я казав; а може сьогодні такої постанови ми не робитимем, а запропонуємо вам ще раз уладнати ці суперечки у своїй сім'ї тихо та мирно. Але кажу, що ви маєте право висувати керовником усього вашого хазяйства того з вас, кому ви тепер вірите. Батько-ж ваш є тільки членом сім'ї, а голова — тільки в тому разі, як що ви йому довіряєте. Коли цього нема, він повинен слухатися того, кого вся сім'я визнає господарем. Коли він у сім'ї не лишиться, то він має право, як я вже казав двічі, одержати свою частку і йти куди хоче.

Оце я казав вам те, що є відносно вашої справи в законах Республіки. Як що ви хочете, щоб вашу

справу вирішено зараз, то я прохатиму вас подождати, бо всі члени волосного виконавчого комітету як-раз тут. А поки що прохаю вас порадитись отут, у сусідній кімнаті, і тоді сказати мені ваш рішинець.

Батька неначе громом ударило. Він ніяк не міг зрозуміти: «Як це так, його, батька, голову сім'ї, господаря всього господарства раптом зводять на ступінь рівного члена сім'ї, — рівняють його до хлопчиська Іваська, що йому тільки сімнадцять років, що ще носився на вміє. Це-ж ка-зна-що! Ну, та й закон!» І в його голові роєм носяться думки. Він пригадує «ту добру пору», коли треба було тільки попрохати волосного старшини обчухрати різками якогось непокірного сина, як того нещасного клали на ослін і всипали «березової каші». І він пожалкував, що та пора вже минулася. «Все відмінилося: батька зрівняли в правах з дітьми, голова виконавчого комітету каже, що батько може бути господарем тільки тоді, коли він господар є добрий, і коли вся сім'я його поважає і бачить, що він пильнує хазяйства».

Він підійшов до старшого сина, Василя, і сказав: — Оце й уся ваша робота, щоб тільки рідного батька з хати вигнати ні з чим, — батька, що все добро зібрав та всього своїми трудами надбав.

Василь начав йому пояснювати.

— Слухай, батьку, ну скажи, як-би твій покійний батько поведився з тобою отак, як ти з нами, як-би він при тобі бив твою матір, а нашу бабусю, невже ти спокійно дивився-б на це, невже ти не пішов-би, куди треба, шукати оборони від такої сваволі? Невже ти визнаєш за справедливе, що ми четверо і стара мати вкупі з тобою працюємо, а порядкуєш усім

тільки ти один? Та навіть і не в тому сила, що ти усім порядкуєш, а в тому, що ти наше добро марно витрачаєш. Ти тільки пригадай, скільки за цей час ти пропив, скільки хліба перевів на самогон. А яка з того користь? Поглянь-но на хлопців, — кожному з них треба вчитися та працювати. Що вони вміють? А робітники вони усі добрі, і з добрим господарем все могло бути инакше. Старі часи минулися, тепер шанують тільки добрих людей.

— Так батьку, — почав і собі молодший син — Іван, — тепер тільки добрі люде пошану мають. Василь у нас чоловік добрий, він і буде нам батьком і хазяйнуватиме. Як що хочеш з нами жити, працєю і ти. Коли тобі буде щось потрібне, звернися до Василя, і, як що це буде дійсно потрібним, він тобі дасть, а як що ти знову про самогон забалакаєш, то він тобі — зась.

Трохи поміркувавши, Антін Петрович сказав, що він піде геть з сім'ї, що він не хоче працювати з ними й не буде, але й не хоче, щоб головою сім'ї обирали Василя, — нехай, мовляв, мати хазяйнує. «В сім'ї тільки двоє старших — батько та мати — коли батько вам не до вподоби, то оберіть матір».

Тоді разом загомоніли і стара й молодші сини. — Ні, ні, як що мати хазяйнуватиме, то це все рівно, що хазяйнуватимеш ти, бо ти-ж її бійкою та лайкою залякаєш. Ні, ні, Василь хазяйнуватиме.

— То коли так, коли ви не тільки батька, а й матір не поважаєте, то хазяйнуйте сами, хай вам чорт, а я піду від вас геть.

Єрмоленки знов увійшли до кабінету голови, і батько попрохав таки зробити постанову про його вихід з сім'ї, бо він не може в ній жити.

Тов. Марченко спитав, чи є в них постанова про це сільської громади. Василь відповів, що немає, але може бути. Тоді голова пояснив, що цю справу треба доложити на сільському сході, де її обміркують, і протокол сходу подати на затвердження у волосний виконавчий комітет.

— «А я поки-що накажу, щоб вам дали документ, а батькові спис із нього, в якому буде сказано про те, що ваш батько тимчасово, до постанови сільського сходу та волосного виконавчого комітету, усувається від хазяйнування. Але для цього мені треба знати, кому ви хочете передати хазяйнування.

— Василеві, Василеві, — одповіли разом усі четверо.

— Василеві? То так і напишемо, що тимчасово, до постанови сільського сходу та волосного виконавчого комітету, Антін Петрович Єрмоленко усувається від хазяйнування в своєму хазяйстві, а хазяйнуватиме, як того бажає вся сім'я, його син, Василь Антонович. А тепер зайдіть до канцелярії, роспишіться в тому, що одержали цей документ і йдіть собі додому». Ті виходять, в цей час до кабінету тов. Марченка увійшов голова сільської ради села Дубівки, товариш Кваша.

— Здорові були, товаришу Марченко. Що це у вас мої сусіди поробляють?

— Та от прийшли хазяйство ділити. Товаришу Кваша, от що доводиться сказати, коли слухаєш скарги селянина на те, що його не слухає сім'я. Річ у тому. У нього четверо синів, з яких старший був на військовій службі і, видимо, чоловік бувалий. Батько скаржиться на те, що діти його не слухаються; він їх проганяє з дому, а вони не йдуть і заважають йому вести хазяйство. Так от, шкода, що в нас закони

Радянської Республіки мало відомі населенню. І то є велика наша провина. От-же наше завдання — всіма способами досягати того, щоб населення їх знало і користувалося ними для оборони своїх прав. От візьмемо хоч-бы й цю, дуже характерну справу. Полягає вона в тому, що батько на себе витрачає працю всієї сім'ї, і здобутки тієї праці що-дня пропиває. Робить бешкет, а іноді де-кого з хлопців і поб'є, тільки через те, що діти (про матір вже й казати не доводиться, бо вона його боїться) дуже розумно закидають йому, що пити не слід. Наше завдання тепер показати, раніш усього показати селянській молоді, та пояснити батькам, що ми обстоюємо от що: нехай сім'я, і навіть велика сім'я, зостається, але нехай усі її члени будуть рівні в правах, всі однаково працюють в хазяйстві і в рівній мірі користуються з нього. Ми проти того, щоб сім'ю експлуатовалося на користь і добробут однієї людини. Отакого сімейного ладу, що нагадує давно минулі часи кріпацтва, не може й не повинно бути.

Коли я сказав батькові, що він у сім'ї є рівний з своїми дітьми й жінкою, що він є тільки член сім'ї, а голова той, кому вся сім'я довіряє, і як що він цього не заслужив, то сім'я має право не дозволити йому хазяйнувати, — то ці слова здалися йому цілком новими й невідомими. Ці слова були йому, як грім з ясного неба. Видимо, він їх ніколи не чув, та й чути не сподівався. Пам'ятайте, тов. Кваша, що ми є радянські співробітники і отакі головніші питання, що дуже близько торкаються до інтересів усього селянства і більшості членів кожної зокрема селянської сім'ї, ми повинні пояснювати населенню, і воно повинно на цьому

розумітися. Нехай кожна свекруха знає права що до своєї невістки, що дані їй радянськими законами. Нехай кожен отець сім'ї знає права, які дає йому закон, що до своєї сім'ї. Нехай так само кожен член сім'ї знає свої права. Бо, коли кожна людина знатиме свої права й обов'язки, то не буде тієї занадто тяжкої картини, що ми ще часто-густо бачимо в селянській сім'ї. Отим хлопцям і батькам, що приходили до мене я сказав, що вони мають право усунути батька від хазяйнування, доручивши його комусь з членів сім'ї. Але я гадаю, що було-б не зайве, як-би ви, повернувшись до-дому, перебалакали з молодши Єрмоленком і з свого боку порадили йому, що і як робити. Ви таки самі селянин і знаєте, як у таких випадках справуватися.

— Гаразд, я це зроблю. А тепер от що. Ми хочемо закликати вас на сільський сход.

— А які саме питання у вас будуть обмірковуватися? Ви обмірковували земельну справу?

— Еге, того разу обмірковували. Ще ви надіслали до нас завідчого земельним відділом.

— Які-ж питання у вас тепер?

— Тепер ми хочемо побалакати про стан комунального господарства. В часописах пишуть про комунальне господарство, а що то таке комунальне господарство, я не знаю. Так оце хочу побалакати сперше з вами, а тоді поставимо це питання на сільському сході, і ви зробите нам доклад. Якись гарні оті слова—комунальне господарство,—а що воно за господарство, ми не знаємо.

— Я згоден з вами,—тепер про комунальне господарство побалакати необхідно. Треба, щоб

сільська громада розумілася на цьому, бо вона є перша інстанція у відбудуванні господарства взагалі, а комунального зокрема. Я згодний побувати у вас на найближчому сільському сході і побалакати про комунальне господарство, але я хотів-би приїхати до вас напередодні, щоб подивитися, що уявляє з себе ваше село, бо я у вашому селі ще не був.

Гаразд, приїздить, ми з вами й побалакаємо про це, а як що у мене не пощастить, тоді вже на сході поговоритимемо.

— То я буду у вас на передодні, а про день сходу ви мене сповістять. Звичайно, краще зібрати сільський сход у неділю, бо тоді більше буває людей. Отже, я буду у вас у суботу, у-вечері, завидко.

І голови попрощалися.

* * *

В суботу т. Марченко подався в Дубівку і, приїхавши туди годині о третій, обійшов усе село.

Дубівка стоїть на горі. Край села—величезна балка, до якої пороскинулися хати. По узбіччю балки, що ближче до села,—рядками йдуть городи, далі невеличкий низ, а ще далі друге узбіччя. Балка таки досить глибоченька.

«Ото, як було-б добре загатити балку греблею і зробити ставок», думав собі т. Марченко.—«Дивна річ—у всьому селі ані жадного кущика нема, хоч-би тобі одно деревце. А оці городи, що по горі,—та чи вродиться-ж що на такому сонці? Городини-ж цього не любить. А де вони беруть воду, щоб поливати городи? Адже ні ставка, ні криниці й близько немає! Було-б далеко краще, як - би замість городів, та

насадити тут садки,—добрячі були-б садки, бо все як раз для них: і схил гори і сонце. Або взяти та загатити балку греблею,—робота невелика, а води було-б багато».

Дуже сумний повернувся з прохідки т. Марченко, бо він бачив, що на селі нема ні ладу, ні хазяйновитости.

Другого дня, годині о дванадцятій, скликано сход. Іванівські селяне, що бували в Дубівці, вже поросказували усім дубівцям, як проведе сход голова волвиконкому, і зацікавлені цим дубівці зібралися на сход майже всі.

Одкриваючи сход, т. Кваша сказав, що цього разу вирішено обміркувати тільки одно питання, а саме—про організацію комунального господарства.

— Комунального господарства?—почулося поміж селянами.

— Послухаємо, що нам скажуть про комунальне господарство.

— Думки, що я викладатиму сьогодні відносно організації у вашому селі громадського господарства.

— Як, громадського,—знову почулося між селянами,—а не комунального господарства? А казали про комунальне. Як-же це так? Виходить—комунальне це те саме, що й громадське? Е, ні, треба буде, як скінчиться сход, розпитати про це,—каже один селянин своєму сусідові.

— Так от що, товариші, оскільки я помітив, громадське господарство вашого села перебуває в дуже кепському стані. На превеликий жаль, я у вашому селі чоловік новий, але я подбаю про те, щоб виправити цю хибу і краще познайомитися з господарством

вашого села. Того ради я й приїхав на цей схід заздалегідь, щоб подивитися, що уявляє з себе ваше громадське господарство, і вже після того дати вам якоїсь поради. Давайте почнемо з того, що більше зрозуміле. Треба сказати, що завдяки тому, що ми не звертали уваги на те, як будується село, і не вживали ніяких заходів проти пожеж, у нас часто трапляються пожежі.

Яку вони роблять шкоду, про це я не казатиму, бо це всім вам відомо. Скажу тільки про те, що можна зробити, щоб запобігти тому лихові. Яким способом можна застерегти від пожежі хату, коли біля неї загорілась якась будівля, як що в нас хати будуються без усякого ладу? Яких заходів можна вжити для цього при таких обставинах? Ніяких. Перш за все—де вода? За верству від оселі. Як-же можна боронитися від огню, коли поблизу немає води? Звісно, що не можна. Я дивився вчора на ту балку, що ось тут, край села. Весною в ній, мабуть, збирається багато води. Отже, як-би ви, в тому місці, де кінчається село, зробили греблю, то там зібралася-б вода, і ви, витративши трошки дерева, мали-б ставок за якихсь п'ятьдесят сажнів від хат, коло самих городів, і можна було-б лекше й швидче загасити пожежу.

— А, звісно, що краще, як вода під руками,—загомоніли селяне.

— Пожежі—це страшенно велика шкода і на Україні, і в Росії. Статистика подає нам відомості, що вкrajнське й російське село на протязі сотні років вигоряє тричі. Отже те, що придбає батько, вже синові у спадщину не лишається, і йому треба дбати все з початку, бо ми знаємо, що пожежа на селі

нищити усе в шент. Що-ж треба для того, щоб російське або українське село не вигорало й не нищилося пожежами? Засоби для того—дуже прості, і перш за все це є те, про що я казав. Давайте зробимо греблю, тим саме зберемо в балці воду і завжди матимемо її під руками.

Але користь з того буде не тільки в цьому. Я бачив що ваші города містяться по узбіччю балки, на самому сонці. Як що ці города не поливати, то врожаю не буде, носити-ж воду здалека, звісно, немає ніякої рації, а зробивши греблю, ми матимемо воду саме біля городів. Та й це ще не все,—ті луки й поля, що межуватимуть з ставком, родитимуть далеко краще, бо вохкість землі є одна з причин підвищення врожайности.

Візьміть до того, що в цьому ставку можна розвести рибу. Хоч це й невелике діло, та все-ж має свою вартість у хазяйстві. А розвести її в такому ставку дуже легко й просто.

Ми повинні вчитися жити хазяйновито і вміти використовувати. В цьому наше завдання. Коли-ж подивитися на ваше теперішнє господарство, то видно, що не використано ще дуже багато.

Отже, товариші, для того, щоб ми мали змогу полишити своє господарство і, разом з тим, зберегти його від пожеж, вважатимемо за необхідне загатити балку греблею.

Окрім цього засоба боротьби з пожежами, я скажу ще про такий простий спосіб, як насадити дерево. Насадимо вздовж всієї вулиці рядок дерев, і тоді, коли дерево буде вже досить височеньке, пожежа на одній вулиці не буде страшна для другої.

— Еге, еге, цілком справедливо, тоді пожежа не так страшна,—згодилися селяне.

— Насадження рядка дерев вздовж вулиць ми будемо вважати завданням громадського, цеб-то-комунального, господарства, але при цьому обов'яжемо кожного селянина зокрема насадити дерева біля своєї оселі для оборони її від пожежі. Цим самим ми досягнемо того, що, коли в якій оселі трапиться пожежа, то вона не перекинеться на інші оселі, бо дерево є певна оборона й перепона. Отже я й питаю вас, чи можна це зробити? Звичайно, можна. Хіба це важко? Скільки припаде на кожний двір? Припаде посадити якихсь три десятки дерев, тільки й усього. Ви, звичайно, згодні з тим, що це можна зробити, а подивіться лишень—чи є у цьому селі хоч один кущик? Немає. Розуміється, що насадивши дерево, ми охоронимо оселі від пожеж і не дамо вогню розповсюджуватися.

Подивимося тепер на наші шляхи. Ви, мабуть, бували в окономіях цукроварень і знаєте, що ще здалека до них ведуть дороги, обсажені тополями, і якось-то весело і хорошо стає на серці, коли це бачиш,—почувається рука доброго господаря й лад. А подивіться-но на наші дороги,—що вони з себе уявляють? Сором і казати! А між тим користуємось ними ми. А яке велике значіння має добра дорога для селянина.

Уявіть собі, що вам треба поїхати в якесь село, верстов за десять, і треба відвезти пудів 20—25 ваги. Позаяк дорога страшенно кепська, вам доводиться замість 25 пудів брати тільки 10, цеб-то, з'їздити, замість одного разу, двічі або й тричі. Ото вам і пропало на цю справу два дні. А що значать оці два дні для господаря? Дуже багато. Припустимо, що в нашому

селі триста господарів, і кожному з них треба поїхати на Іванівський паровий млин змолоти 30 пудів жита. Для цього кожному з них доведеться їхати по два зайвих рази й витратити по два зайвих дні. Підрахуйте, що це складає. На все село це складає 600 робочих днів. От і скажіть, по правді, як-би кожний з вас попрацював два дні, щоб налагодити дорогу, то чи можна було-б тоді по цій дорозі перевезти разом не 10, а 20 або 25 пудів? Можна. Коли-б на балочках та на струмочках ви зробили містки та прокопали рівчаки, щоб по них збігала вода, та мали-б на сільську громаду якихсь дві залізні борони, щоб, як піде дош та поробляться колії, та позасихають так що й проїхати не можна; то впрягти по черзі дві пари коней та й заборонити дорогу й колії позрівняти, то й була-б у вас дорога рівненька, а підсохне, то й їхали-б по ній, як по долівці,—і коня не мордували-б, і собі нервів не псували як тоді, коли трясє так, що й печінки відбиває. А коштуватиме все це дрібниці. Отже я й питаю у вас, чи могли-б ви це зробити?

— Можемо,—обізвалися з усіх боків селяне,—звичайно, можемо.—Так ото й розміркуйте, що краще для вас: чи за одну весну зробити від Дубівки до Іванівки добру дорогу, чи їздити по поганій і що-раз витрачати марно два дні, для того, щоб змолоти 30 пудів зерна? Та не забувайте, що це що-року, та що я це тільки приблизно казав про 30 пудів. Я думаю, що ви не пожалієте, що попрацюєте два дні, які ви все рівно марно витрачаєте, навіть і тоді, коли-б і не зробили дороги.

Я гадаю, що те, що ми зараз обговорюємо, т. Кваша не забуде. Мені здається, що ми повинні

зробити навіть таку постанову: для боротьби з пожежами вважати за необхідне вжити таких заходів: балку, що край села, загатити греблею, щоб повсякчас мати під рукою воду, усією громадою обсадити деревами вулиці, обов'язавши кожного господаря зокрема насадити весною біля своєї оселі від двох до трьох десятків дерев, а також усією громадою наладити дорогу в Іванівку, збудувавши два містки через рівчаки й засипавши в одному місці трясовину; разом з тим, вважати також за необхідне обсадити деревом усі дороги, що ведуть з Дубівки в сусідні села.

Потім я хотів звернути вашу увагу ще на таку справу. Ось, наприклад, їдучи до вас, питаю в Іванівці: «скільки верстов до Дубівки?» Мені й кажуть,—«Вісім». Од'їхали верстов зо три. Питаю у селянина, що йде назустріч:—«скільки верстов до Дубівки?»—«Та верстов з дев'ять»,—одказує. Проїхали ще з верству, не більше, знову питаю. Цей каже—«Шість». І це я питав у людей, що живуть тут завжди, і вони так кажуть не по злобі, а тому, що й справді не знають. Просто звикли рахувати від Дубівки до Іванівки десять верстов, а може там тільки сім, або вісім, а може й дев'ять. Та отже таки цікаво це знати, бо точність ніколи не завадить. От, скажемо, треба поїхати в ту таки Іванівку на млин. Ви сподіваєтесь доїхати туди завидно, знаючи, що ваш кінь не дуже швидкий і що більш як п'ять верстов за годину не втне. Подивилися на годинника й знаєте, що завидна ви вже не потрапите, і що треба відкласти цю справу до завтрішнього ранку. Але ви можете взнати це тільки тоді, коли ви напевне знаєте відлеглість Дубівки від Іванівки. Ото я й думаю, чи не можна-б, товариші, зробити так:

дати якомусь товаришеві казенний сажень, щоб він переміряв дорогу і, перемірюючи, через кожні 500 сажнів робив прикмету, і, таким чином, точно дізнатися, скільки до Іванівки верстов. Чи можна це зробити? А звісно, що можна, аби була охота. А знати завжди краще, ніж не знати. Так от, товариші, необхідно наказати т. Кваші й це зробити, і як найскорше. Сказав я про Іванівську дорогу тільки для прикладу, але необхідно переміряти дороги до всіх сел, де вам найбільш трапляється бувати. Адже не дурно в нас є й приказка: «міряла баба ковінкою, та махнула ручицею, й сказала стільки-то». І дійсно, ми все міряємо ковінкою, а треба, нарешті, покинути міряти ковінкою й користуватися тими мірами, якими користуються всі хазяйновиті люди.

Зверну вашу увагу ще на таку, скажемо, дрібницю. Прийшов у ваш край чужий чоловік. Іде полем, дивиться—і туди дорога, і туди дорога, і, як у казці про Івана Королевича, не знає куди йому йти треба, а треба в якесь певне місце. Ну, як по вашому,—чи добре було-б поставити на цьому розпутьті стовп, а на йому прибити дощечку з написом, куди яка дорога йде? Як на вашу думку, чи можна це зробити й чи дорого це коштуватиме? Дрібницю,—три четвертаки ціна всій оцій музиці.

А як ви думаєте, варто це зробити? Звичайно варто, бо це краще, ніж морочити голови людям та примушувати людей розпитувати. Так от і давайте накажемо т. Кваші це зробити.

Оце вам цілий ряд постанов, що до комунального господарства, і на цьому можна поки-що скінчити, бо те відношення, що ви виявили в осени цього року

до ремонту школи й будинка сільської ради, вказує на те, що ви вважаєте ці будинки комунальними й звертаєте на них увагу. Сьогодні я хотів указати вам на ті галузі комунального господарства, що потребують мізерних видатків і разом з тим досить добре відмінюють та поліпшують зовнішній вигляд села. Цими постановами ми й можемо закінчити. Запевняю вас, товариші, що волосний виконавчий комітет буде суворо стежити, щоб ці постанови виконувались, і я звертаю на це увагу т. Кваші, яко голови сільської ради, бо ми будемо живо цікавитися тим, як він виконуватиме постанови сільського сходу. А ви, товариші, члени сходу, оскільки ви стежите за діяльністю голови сільської ради, через саму раду, повідомте волвиконком, як що помітите, що т. Кваша щось не виконує. Я певен, що при такому відношенні до діла ми зробимо все, що визнали зараз необхідним.

* * *

Після сходу т. Марченко подався з т. Квашою до його господи. Дорогою їх нагнав Василь Єрмоленків, що тими днями був у волвиконкомі в справі усунення батька від хазяйнування.

— Знаєте що,—сказав Василь, з товариською вдячністю стискаючи руку т. Марченка—ви врятували всю нашу сім'ю від злиднів. Мати кажуть, що вони за вас богу молитимуться.

— Ну, молитися не варто,—відказав т. Марченко,—нехай краще розкаже всім бабам, що з дітьми терплять, як і вона колись, утиски від своїх чоловіків, що тепер настали вже другі часи, і сваволі, ким-би

вона не чинилася, Радянська влада не дозволить. Це, либонь, краще ніж мовчати та молитися.

— Старий наш зовсім схаменувся,—знову почав Василь,—сперше все хотів іти від нас, три дні при мушував мене рахувати та розраховувати скільки в нас того майна, а теперь неначе зовсім погодився з тією думкою, що він господар кепський, через що й усунення його від хазяйнування буде цілком законне. Я не можу не подякувати вам за те, що ви розв'язали нашу справу і тим скінчили наші муки.

— Чудний ви, Василю Антоновичу, чоловік; завіщо мені дякувати? Хіба я зробив це тільки тому, що поважаю вас? Я робив це остільки, оскільки повинен був зробити. На те є й закон, щоб його виконувати. Адже ви письменний? Зараз продається кодекс законів про землю. Це маленька книжечка, всього на кілька сторінок,—візьміть та й прочитайте її, і ви знатимете, які права має кожний член сім'ї. А ви дякуєте мені. Мені дякувати нема за що, бо я зробив тільки те, що зробив-би кожний радянський співробітник, коли-б до його звернулися в такій справі.

— Та це так, але ми раніш, ніж звернутися до вас, зверталися до волосного виконавчого комітету, та окрім нічого не вартих указівок нічого не мали.

— Ну, що було, те минуло, нічого про його й казати. Ото раджу вам, Василю Антоновичу, подбати про те, щоб вам самому знати яко мога більше, тоді не будете почувати себе обов'язаним за такі дрібниці, як те, що я зробив вашій сім'ї по своїй службі. Живіть щасливі.

— У селі тільки й балачки, що про те, як ви Єрмоленків ділили,—почав т. Кваша, увійшовши з т. Марченком в хату.

— Знаєте, молодь дуже задоволена, а старі бурчать, кажуть: «це ка-зна-що,—хазяїна господи рівняють з якимсь шмаркачем».

— Я хотів сказати вам, т. Квашо, як шкодливо відбиваються на сільському господарстві всі оці сімейні поділи. От ви подумайте: — тепер сільське господарство переживає кризу. Яку й чому? Чи тому, що воно не має робочих рук, як це було в перші роки війни? Нічого подібного. Ми бачимо, що тепер сільське господарство має за малим не всіх робітників, що раніш були в армії. Окрім того, пішли на село й ті, що раніш працювали по фабриках. Таким робом, у сільському господарстві робітників не менше, ніж було до війни, навіть далеко більше. Значить, воно гіршає не тому, що не вистачає робочих рук, а через те, що не вистачає машин, знаряддя й скотини. Яку-ж роль грають в господарстві сімейні поділи? Ясно, що кепську. Ми бачимо, що, замість того, щоби дбати про збільшення знаряддя, скотини й т. д. і ними як найкраще працювати, сім'я ділиться, а, значить, поділяє на два-три хазяйства й машини, й знаряддя, й скотину—все, тому й не виходить нічого, і вся сім'я, і її окремі члени, і вся держава на тому тільки страчають. А ви знаєте, т. Квашо, яку роль грають в справі сімейних поділів старі, а саме—батьки? Ви подивитесь—там, де батько розумний, де він дійсно добре хазяйнує, дбає про лад і добре поводить ся з дітьми, там хоч і тяжко, а таки перебідують і діждуться кращої доби. А пора у нас тепер така, що як поділяться, то вже не можна піти в місто на фабрику або на завод, бо в місті тепер безробіття, і кожний чоловік, що після поділу не зможе хазяйнувати і

прийде з села до міста, тільки погіршує і без того тяжкий стан міського робітника. Тому завдання кожного господарства полягає в тому, щоб назбирати як найбільше знаряддя й скотини, чи кожним хазяйством зокрема, чи колективом, щоб-то де-кількома хазяйствам. Без цього ми сільського господарства не поліпшим.

От хочби взяти цей рік,—ми мали досить добрий урожай. Але цей урожай ми мали не тому, що краще обробили землю, що засіяли кращим зерном, що угноїли землю, щоб-то—не тому, що своїми руками досягли цього, а тому, що нам сприяла натура, тому, що дощі були тоді, коли це хлібові було потрібно. А ми-ж повинні ще забезпечити себе на випадок неврожаю та посухи.

Найкраще забезпечення від цього, це є добра обробка та угноєння землі, а добра обробка можлива тільки тоді, коли є скотина, знаряддя та гній. Поки немає штучного або мінерального гною, угноєння можливе тільки натуральне, щоб-то гноєм з-під скотини.

Отже ви бачите, що поділ сім'ї тільки шкодить сільському господарству. Ще раз кажу, що в хазяйстві найголовнішу роль грає старший, голова сім'ї, і коли він не вміє порядкувати хазяйством, він псує його й розгонить сім'ю. Через те ми будемо занадто суворі до тих, хто буде винним у роздрібленні господарства. Ви кажете, що на селі йдуть балачки про те, як учинено з Єрмоленками,—от як. Я запропонував їм все-таки, вирішити цю справу сперше на сільському сході, і як що старший не схаменеться, він звернеться з цією справою до сільського сходу. Як що ви будете

вирішати цю справу на сході, то я прохаю вас мати на увазі те, що я вам сказав.

* * *

Повітовий виконавчий комітет розіслав по всіх волосних виконавчих комітетах обіжника, в якому вказував на необхідність звернути увагу на збирання грошового податку.

Т. Марченко рішив скликати засідання волвиконкому, на яке запросити голів сільських рад, для обміркування питання про те, як найкраще й найповніше цей податок зібрати.

В призначений для того день голови сільських рад прибули до волвиконкому, й засідання почалося. Т. Марченко прочитав обіжного листа повітового виконавчого комітету до співробітників сільських рад, в якому подавалося такі вказівки.

«Тепер, з переходом на місцевий бюджет і на систему податків, гідність центральних органів повіту, губернії і далі до роботи залежить від того, якою сумою коштів вони будуть забезпечені,—а саме одержання коштів цілком залежить від того, як працюватимуть в цьому напрямкові на місцях село та волость. Як що раніш волость одержувала ті чи інші суми від Повітового виконкому та від вищих органів, то тепер становище відмінилося, як раз навпаки, і від того, оскільки активно поведуть волвиконкоми та сільради справу одержання податків, може бути забезпечено працю вищих органів». В листі також указувалося на те, що, оскільки тепер повинно дозволити волвиконкомам, з коштів, що вони одержуватимуть, задовольняти видатки, що увійшли в кошторис

повітового виконкому на їхні волості,—ці видатки можна робити тільки в тому разі, коли завдання на їхні волості будуть виконуватись в призначені для того речінці і в повному розмірі, в 100%,—сума, яка що-місяця одержуватиметься від цих волостей касою повітового виконкому, повинна бути в повній мірі покритою. Волвиконком матиме змогу справно робити видатки, які потребує волость, тільки тоді, коли сума податків буде одержуватися волостю сповна. Разом з тим, повинно вважати, що в сучасних умовах, після того як податків довгий час не було, одержання грошових податків справа важка, і що для цього повинно використати співробітників, до того звиклих, які раніш працювали по харчових справах.

— Товариші,—звернувся до присутніх т. Марченко,—до оголошеного мною циркуляру від себе я можу додати тільки те, що його треба надрукувати в де-кількох примірниках і розіслати сільським радам. Крім того, проводючи цю справу, товариші повинні пам'ятати, що завдання, дані цим листом волосним виконавчим комітетам та сільським радам, треба виконувати в повній мірі. Як не є, а сума податків невелика, і, як-що ви, повернувшись додому зразу почнете збирати податки, то виконати цю справу є річ цілком можлива.

— Тов. Марченку, я хочу де-що сказати,—сказав т. Кваша.

— Добре, кажіть.

— Зібрати податки можна, але селяне ображаються, що дуже вже багато цих податків—і харчовий, і грошовий, і гужовий, а далі, кажуть, ще й грошовий громадський податок. Оця безмірна кількість податків

дуже перешкоджає нам виконати дане нам завдання. Як-би був один податок харчовий, а другий грошовий, то, звичайно, зібрати їх було-б далеко лекше. А то, подумайте, на протязі всієї осени, починаючи з серпня місяця, і всю зіму, тільки й балачок у нас, що про податки—все нові й нові податки витикаються.

Треба-ж таки нарешти поставити питання про те, щоб була певна кількість податків. Нехай їх сума буде така сама, але й нехай селянин знає це відразу, в осени таки, і він, звичайно, знатиме, що ось, мовляв, стільки йому треба заплатити, а стільки лишається йому, щоб и щось купити, або на господарські видатки. От він і знатиме, скільки він може витратити на себе. А як-що буде так, що й сьогодні податок, і завтра податок, і т. д., то, звісно, можливо, що він, навіть не по злобі, а просто через те, що не розрахував,—не зможе виконати своїх обов'язків що до держави, а розрахувати йому не дали змоги. Треба зробити так, щоб дати селянинові можливість розрахувати, скільки він повинен заплатити і скільки у його лишиться для поліпшення й поширення свого хазяйства. Цю можливість дати селянину необхідно. Як що це неможливо цього року, бо ми тільки переходимо на грошові податки, то надалі нехай центральні органи про це поклопочуться.

— Я також прохаю слова,—сказав голова Іванівської ради.

— Гаразд, будь ласка.

— Я от що хочу сказати. Адже ми тут балакаємо про те, що селянин повинен буде заплатити грошовий податок, але-ж він може заплатити його тільки тоді, коли продасть усе, що в нього цей рік уродило. Ото

й було-б дуже добре, як-би збирання податків перенесено було з осені, на весну. Весною хліб буде далеко дорожчий, і селянинові буде легше заплатити податки. А коли ми примусимо його везти й продавати хліб, щоб заплатити податки, тепер, в осені, то, звичайно хліб подешевшає, і селянинові в другий раз буде дуже тяжко заплатити всю суму, що з нього належить.

— Ну, як що ніхто більше висловлюватися не хоче, то дозвольте мені викласти вам свої думки і відповісти т. т. Кваші та Пашенкові,— сказав т. Марченко.—Я цілком згоден з т. Квашою, що така численність податків порушує лад в господарстві,—але чому це так сталося? Завдяки відомим усім вам причинам. На систему податків ми перейшли тільки перший рік, і центральні органи не мали змоги відразу підрахувати, які кошти треба одержати податками. Центральні органи сподівалися робити ті, чи інші видатки з інших державних прибутків, а не з безпосередніх податків на селянські хазяйства. Підрахувавши прибутки, вони побачили, що це зробити неможливо, і їм довелося удатися до додаткових податків. Звичайно, в майбутньому році вся податкова справа буде упорядкована, і тих хиб, що ми бачимо тепер, не буде. Крім того, візьмемо такі податки, як громадський податок, що в останній час вводиться на губернії; це є податок для організації сільсько-господарського кредиту, щоб таких коштів, що з них держава матиме можливість допомогти селянству, яке має в тому потребу, щоб відбудувати і розвинути своє господарство. Товариші, ясно, що тепер ми маємо на селі багацько хазяйств, що не можуть підвестися на певний ґрунт, як що їм не дати необхідної допомоги. Центральні органи визнають, що

одібрати майно у однієї частини селянства, щоб передати його другій, ще не настав час, що далі це можна буде зробити більш законно й регулюючице з центру.

Тепер скажу про те, що казав т. Пашенко, а саме: чи можна перенести збирання податків з осені на весну. В циркулярі сказано, і це цілком зрозуміло, що можливість вести волосне, повітове й губерніяльне господарство буде тільки в тому разі, коли податки будуть надсилатися з волости що-місяця, тому й казати про перенесення часу збирання податків не доводиться. Разом з тим, чи справедливо, каже т. Пашенко, що весною селянинові буде легше заплатити податки, бо тоді хліб подорожчає? Справедливо це, чи ні? Нам цілком ясно, що ні. Перш за все треба дивитися не на те, за скільки продасть селянин пуд хліба, а скільки за ті гроші, що він за його вторгує, може купити иншого краму. Разом з тим як дорожчає хліб, подорожчає й инший крам. Значить, чи продасть селянин хліб в осені, чи весною, він матиме те саме, бо від ціни на хліб залежить і ціна всякого иншого краму.

Чи позбудеться селянин чого від того, що продасть хліб по дешевій ціні? На перший погляд це неначе й так. І думка т. Пашенка була-б справедлива, як-би селянин продавав хліб по цінам, що все зменшуються, а инший крам все-б дорожчав, і це становило-б занадто неправильне й ненатуральне. Але тепер у нас по всій Республіці від ціни на хліб залежать ціни на всякий инший крам, і, коли дешевшає хліб, дешевшає и инший крам, потрібний селянинові. Через це нема ніякої небезпеки в тому, що ми примушуємо селян платити грошові податки

тепер. Звичайно, тепер у селянина грошей немає, і, позаяк тепер збирати гроші немає ніякої рації, бо вони втрачають свою силу, ніхто з селян грошей не збирає, але вони будуть їм необхідні, щоб заплатити податки, що їм примусить їх везти на базар свої, ті чи інші, здобутки сільського господарства. Наше завдання—пояснити селянству, що воно може не лякатися того, що ціни на здобутки сільського господарства зменшатимуться, бо, разом з тим повинні зменшитися й ціни на все інше, в чому селянство повинно зацікавитися, бо споживає велике число краму. Оце ті думки, що я хотів висловити в цьому питанні, і я прохав-би товаришів запитувати те, що їм не ясно.

Т. Пащенко обізвався перший.

— Ні, тепер все ясно, і, звісно, нічого казати про те, щоб відкласти податки на весну. Я думав так, але, після того, як ви мені пояснили, я згоден з вами в тому, що селянам не погрожує ніщо, коли вони продадуть хліб тепер, бо, як ви сказали, цінами на хліб регулюються ціни на інший крам.

— Тоді, дозвольте вважати наше засідання закінченим. Я пропоную товаришам взятися до збирання грошових податків, і справно, через два-три дні надсилати до волости чоловіка, щоб подавати волвиконкомові відомості про те, як іде справа. Ну, бажаю вам усього кращого, а перше за все поспіху в збиранні податків.

* * *

Одного разу, працюючи у себе, т. Марченко чує ввічливий стукіт у двері—ознака, чи можна увійти?

Т. Марченко прохає увійти. Увійходить гарно одягнений громадянин і рекомендується.

— Завідуючий дубівською гуральнею (винокурнею).

— Сідайте. Скажіть, чим могу бути вам у пригоді,—питається т. Марченко.

— У мене до вас велике прохання. Річ, бачите, от у чому. Наша гуральня не працює вже де-кілька років, і тепер у спірто-тресті балакають про те, що є можливість пустити її в ход. Але ясно, що її можна пустити в ход тільки в тому разі, коли ми забезпечимо її селянською сировиною. Казати про те, що ми зможемо мати свої картопляні плантації, не доводиться, бо таких коштів в розпорядженні спірто-тресту немає, і він дати нам це не зможе.

— А скажіть, будь ласка, от що,—каже т. Марченко,—як у вас стоїть справа з технічного боку: чи ви зможете все налагодити, поновити що треба на самій гуральні й у всіх її будівлях остільки, щоб можна було пустити її в ход коли сировина буде? Чи можна це зробити на кошти спірто-треста?

— Це як раз ми могли-б, але що до організації засівного поля й виробу сировани, то цього ми не можемо.

— Як що ви, або спірто-трест завірите, що берете на себе обов'язок поновити гуральню і налагодити весь технічний бік підприємства, щоб можна було почати вироб, то тоді ми матимемо змогу побалакати з селянством окружних сел, аби вони допомогли в цій справі. Я гадаю, що це справа цікава, і що ми матимемо в ній де-який успіх.

Вони попрощалися, і завідуючий гуральнею, Штрітер, обіцяв надіслати листа від спірто-треста з обов'язанням зробити ремонт.

Через де-який час Штрітер дійсно приїхав до волвиконкому з листом від спірто-тресту, в якому значилося, що при умові допомоги повітового й волосного виконкомів в справі організації засівної площі на селянській землі, а також при забезпеченні сировиною через населення цієї округи, спірто-трест бере на себе обов'язок у свій час зробити ремонт гуральні й підготувати її до праці.

Т. Марченко наказав сповістити сільські ради Дубівки та Володимировки, щоб-то близьких до гуральні сел, про необхідність скликання сходів, щоб вислухати думки селянства про цю справу, при чому було вирішено послати в Дубівку т. Білошапку, а у Володимировку їхати самому т. Марченкові.

Сільський сход був призначений у ближчу неділю. В призначену годину голова волвиконкому прибув у Володимировку, і на порядок денний поставлено питання про відкриття дубівської гуральні.

Володимирське селянство зацікавилася, але таки шуткуючи ставилося до цієї справи. Селяне згадували, як колись, коли гуральня працювала, вони продавали туди картоплю, ходили на постійну й на поденну роботу. Тому справа ця їх дуже цікавила, але ніхто з них не вірив в її можливість.

Голова сільської ради, т. Кошовий, розпочав сход і помилково оголосив, що голова волвиконкому докладе про працю гуральні.

Т. Марченко почав доклад і виправив слова т. Кошового, сказавши, що про працю гуральні казати ще дочасно.

— Товариші, той час, коли ми побачимо дим з димарів гуральні, коли ця гуральня справді працюва-

тиме, — той час буде для нашої округи великим святом. Але це можливо тільки тоді, коли ви, присутні, а також дубівці, свідомо поставитеся до цього.

Товариші, я гадаю що мені не доведеться багато говорити й доводити ту користь, що буде з праці цієї гуральні. Я чув, що раніш, коли гуральня працювала, у вас вже заводився четвертий картопляний клин, і багато в де-яких хазяйствах, а крім того багато де-хто з вас мали й додатковий заробіток. Але почалася війна і зачинено всі гуральні, далі революція, і нам не було часу не тільки говорити про працю гуральні, а, навіть, — думати. Тепер-же настав той час, коли кожний володимировець повинен поміркувати про те, як поліпшити своє хазяйство. Ясно, товариші, що коли ми матимемо картопляний клин, що дає прибутку вдвоє більше ніж хлібні поля, то цим самим ми наблизимося до відбудування господарства. Коли у вас на селі з'явився картопляний клин? — Коли почала працювати гуральня. А коли він зник? — Коли гуральня закрилася.

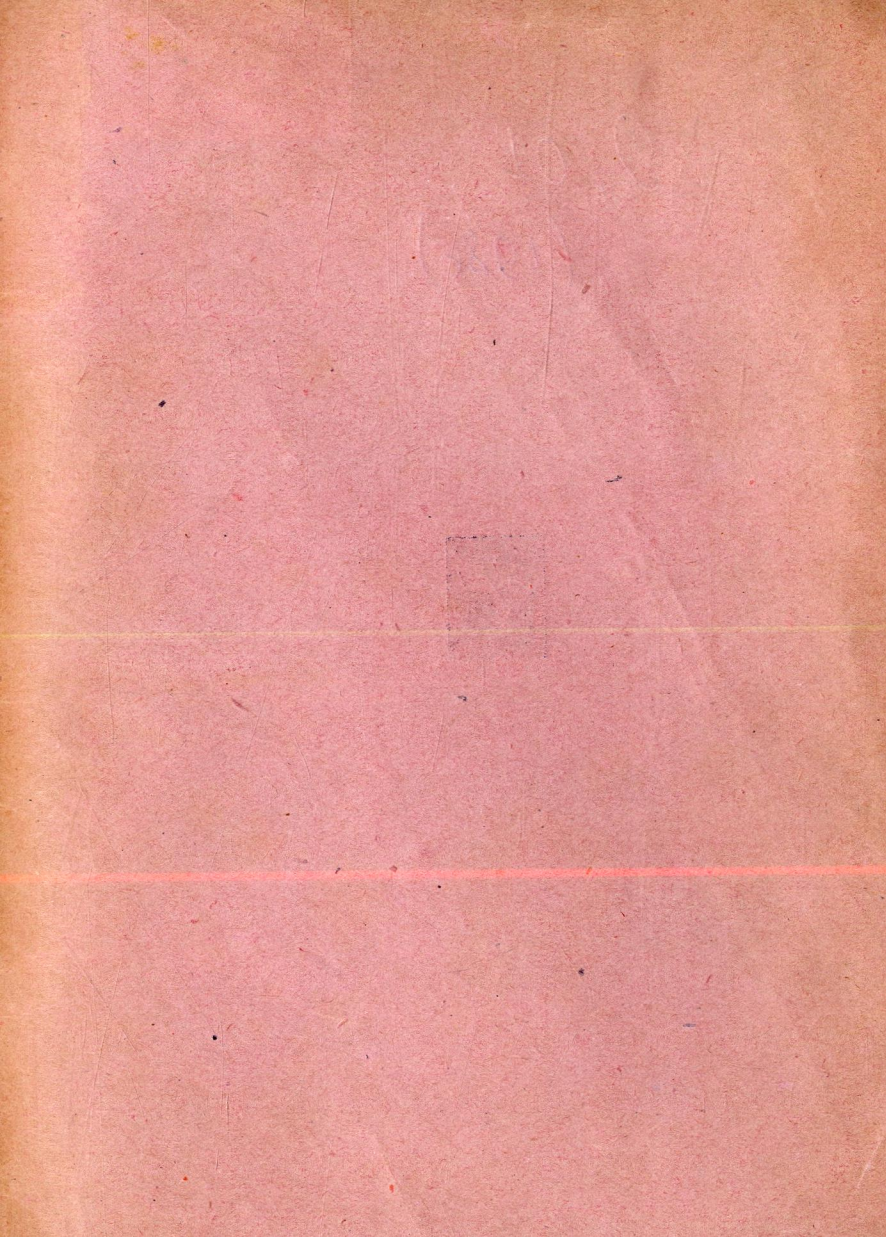
Отже, як-що ми хочемо зробити сільське господарство вашого села таким, яке воно було до війни, то нам треба подбати про те, щоб кожний господар мав у себе картопляний клин, а щоб він міг кудись продавати ту картоплю, треба, щоб працювало те підприємство, що споживає картоплю. Таке підприємство є дубівська гуральня. Але держава та особливий орган, що керує гуральнями, — спірто-трест, — не мають коштів досить для того, щоб пустити цю гуральню в ход і забезпечити її сировиною, що добувалася б на землі, цій гуральні даній. Оскільки він не має цієї можливості, ми повинні допомогти йому.

Але,—як?—От як. Ми договоряємося з спірто-трестом, що він налагодить і приготує гуральню до сезону, а ми беремо на себе обробити якусь кількість картопляного поля, скажемо десятин 400—500, і, зібравши картоплю, постачаємо гуральні. Таким чином, ми утворюємо для цього підприємства кредит, і воно, згідно з договором, заплатить нам тоді, коли цю картоплю буде перероблено на спирт. Без такого кредиту з вашого боку державної промисловости, скажемо, винокурної чи цукрової, не можна відбудувати. Треба сказати, що тепер населення тих округ, де є цукроварні, так само кредитує їх. Тільки завдяки такому кредиту працюють цукроварні в більшості губерній. Як-би ви побалакали тепер з селянами тих округ, де цукроварні працюють, а селяне постачають їм буряки, зібрані на надільній землі, і кредитують так саме, як їм краще,—як-би, кажу, ви спитали зараз, що їм краще—кредитувати державну цукрову промисловість і тим дати їй можливість розвитку, що веде за собою великий зріст, розвиток і зміцнення сільського господарства, чи не кредитувати й допустити цукроварням закритися,—вони сказали-б вам, що не тільки на протязі шести-семи місяців, як це робиться, а й на весь рік, вони згодні кредитувати ці підприємства, аби вони працювали. Чи погано, товариші, те, що селяне волостей та округ, де є цукроварні, мають тепер по де-кілька десятків пудів цукру, цеб-то—прибуток з однієї десятини в 2—2¹/₂ рази більше, ніж прибуток з десятини хліба?

Те саме буде й у вас. Але це все можливо тільки в тому разі, як-що ви дійсно так само, як селяне отих округ, про які я казав, кредитуватимете

винокурну промисловість, терпляче чекаючи, коли ця промисловість стане на певний ґрунт. Товариші, той день, коли задимлять димарі нашої гуральні, буде днем найбільшого свята, бо цей день буде проголошувати відбудування не тільки цього підприємства, а й усієї нашої промисловости. Цей день буде й днем відбудування сільського господарства. Це—високо-урочисте свято. Наближення цього дня залежить цілком від вас, від того, як поставитесь ви до державної промисловости. Ми досягнемо кращого стану, ніж той, у якому перебуває наша округа, та й уся Республіка, тоді, як-що ми сполучимо зараз питання про відбудування сільського господарства з питанням про відбудування промисловости, якій допомагає з'явлення цінних і особливо дохідних сільсько-господарських культур. Досягти цього стану можна тільки організованою й свідомою працею».

Увесь сход одностайно ухвалив вимовлену т. Марченком тезу й урочисто запрягнув розпочати організацію картопляного клина й кредитування державної промисловости в розмірі, що тільки буде по силах селянському господарству.

(50 коп.)

2, 01
(1986)

3177^{РМ}_У

С. КУЗНЕЦІВ

НА ПРАЦІ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ